Hymnologiske Meddelelser

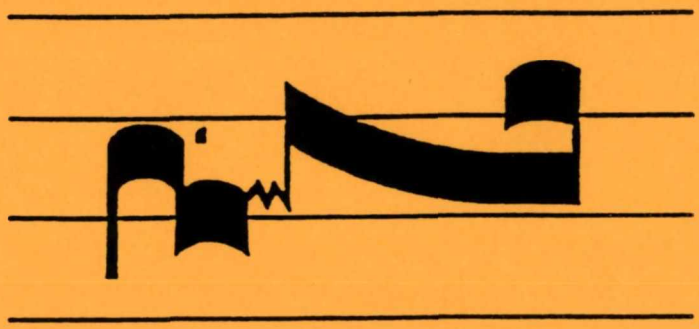

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

29. årg. december 2000 nr. 4

Hymnologiske Meddelelser

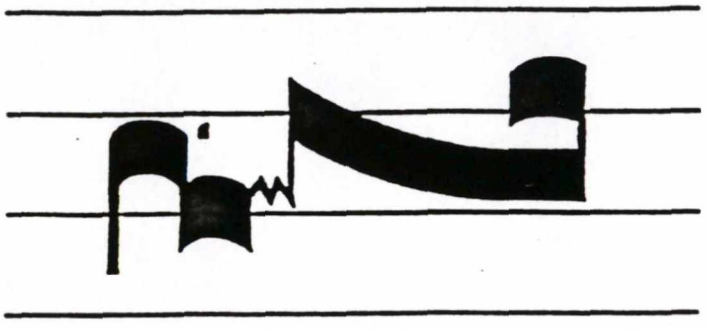

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

29. årg. december 2000 nr. 4

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER

Tidsskrift om salmer
udgivet af Salmehistorisk Selskab
og
Nordisk Institut for Hymnologi
29. årgang 2000 nr. 4

Indhold

Tekster og melodier
Jens Rosendal og Peter Møller s. 257

Artikler

Jens Rosendal: Salmeforsøg s. 265

Ole Jegindø Norup: Peter Møller in memoriam s. 275

Søren Sørensen: Samme salme? s. 285

Forfatternes adresser s. 326

ISSN 0106 - 4940

FULD AF URO (Jens Rosendal) Peter Møller 1997

1. Fuld af u — ro bi-er jeg på retfærdig-he-den Herre Gud, hvor er din vej?

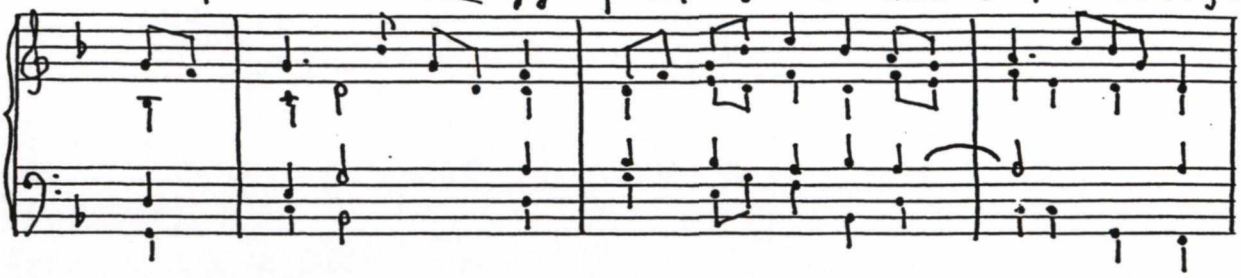

Tør slet ingen se den Hvad jeg ser er ondt og hårdt Mørket dækker mig — de

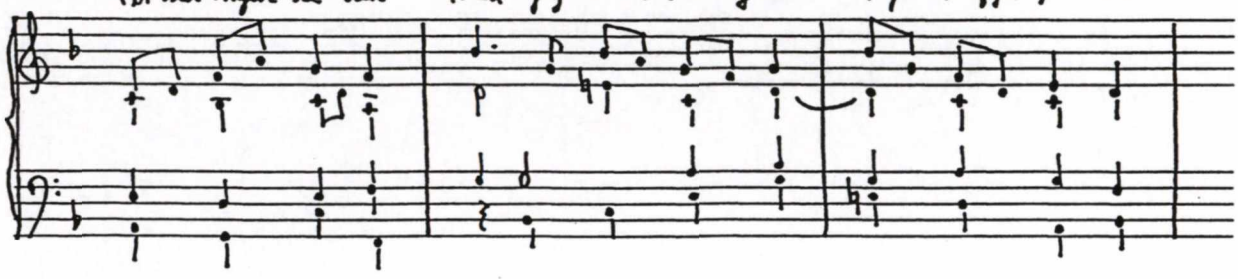

Ri — ver liv fra livet bort Tæller sine dø-de.

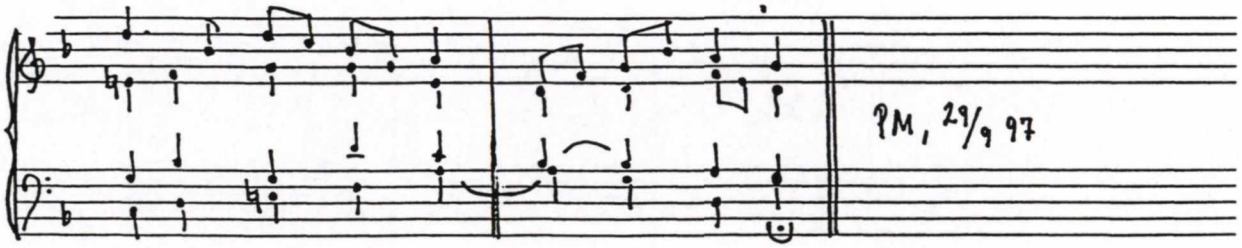

VELSIGNEDE STUND (Jens Rosendal)

Peter Møller 1997

1. VEL SIG-NEDE STUND, HVIS MORGEN-LYS UD — SPRINGER PÅ HIMLENS

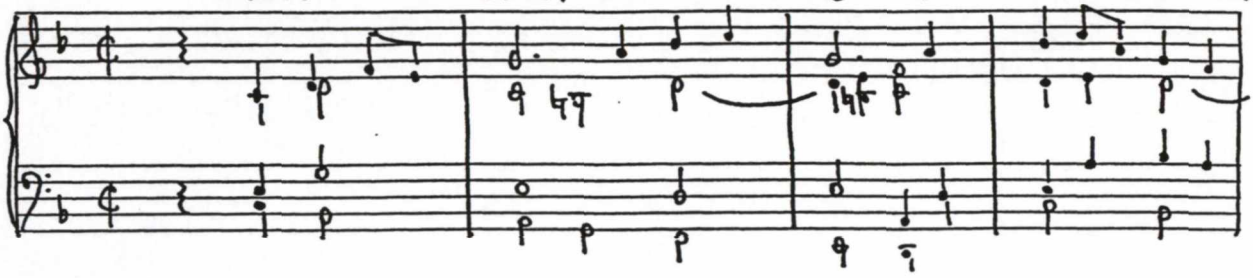

BU — E. AL SKABNINGENS LIV OG HÅB FOR-NYS OS

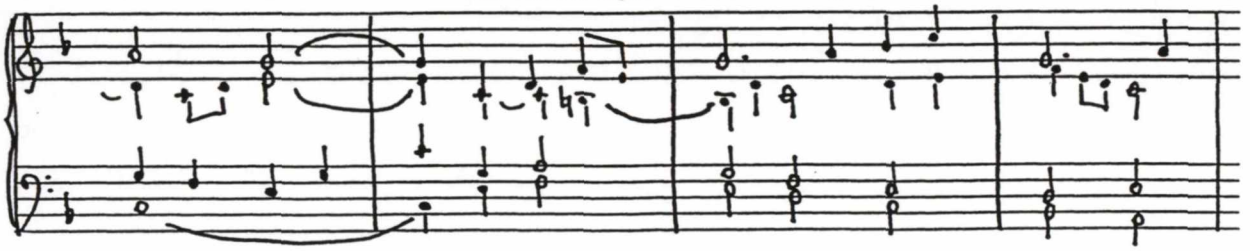

KAN IK-KE MØRKET KU — E. FULD TRØSTET SER VI VOR HERRES DAG

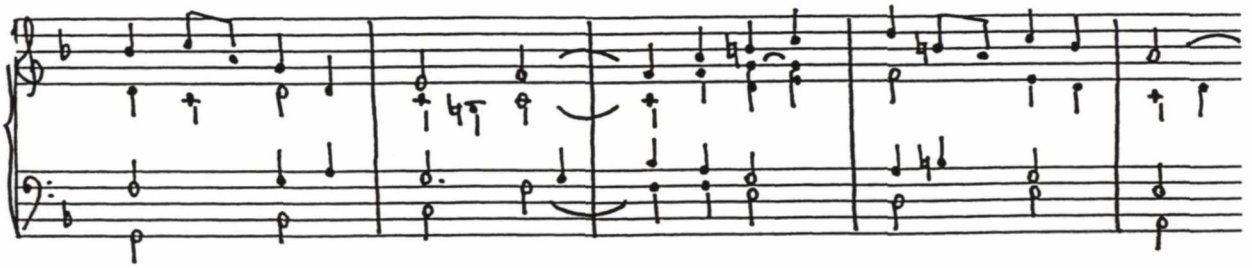

OP-KLARES I SOLENS LU — E.

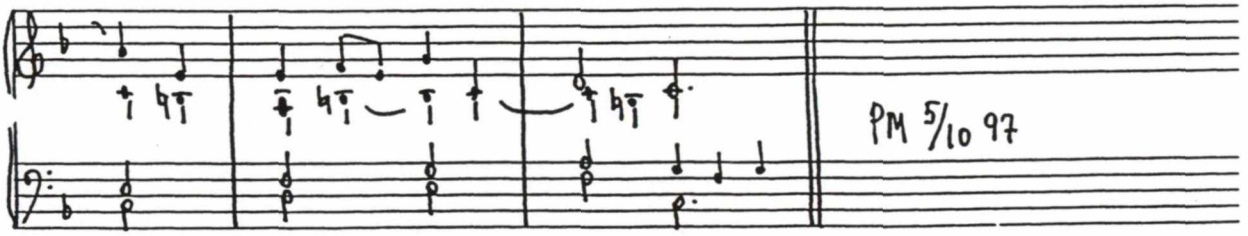

PINSESALME (Jens Rosendal) Peter Møller 1997

1. KOM I RAM VOR KOLDE FORÅRSJORD HER HVOR VI BOR HER HVOR VI BOR LAD

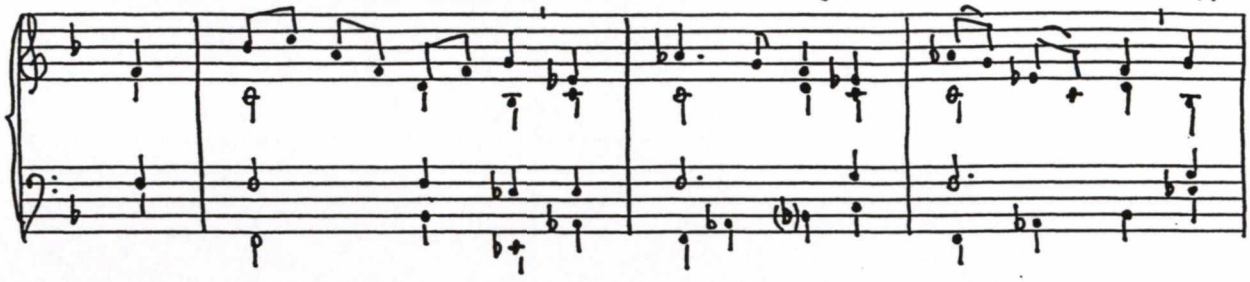

LYS OG VARME LØSE OP VOR BUND-NE KROP, VOR BUND-NE KROP.

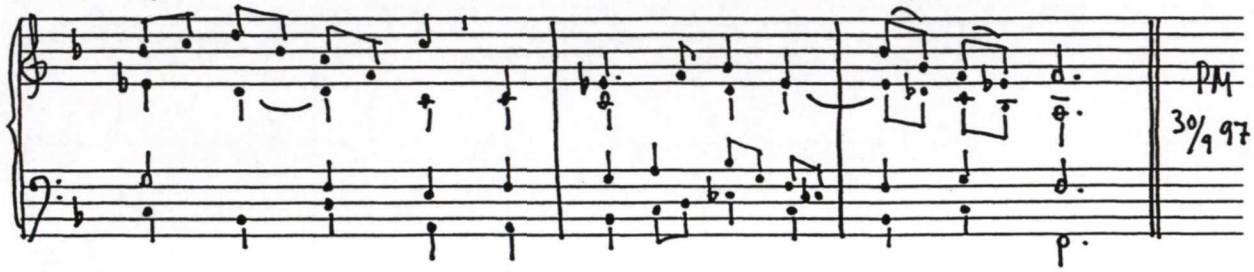

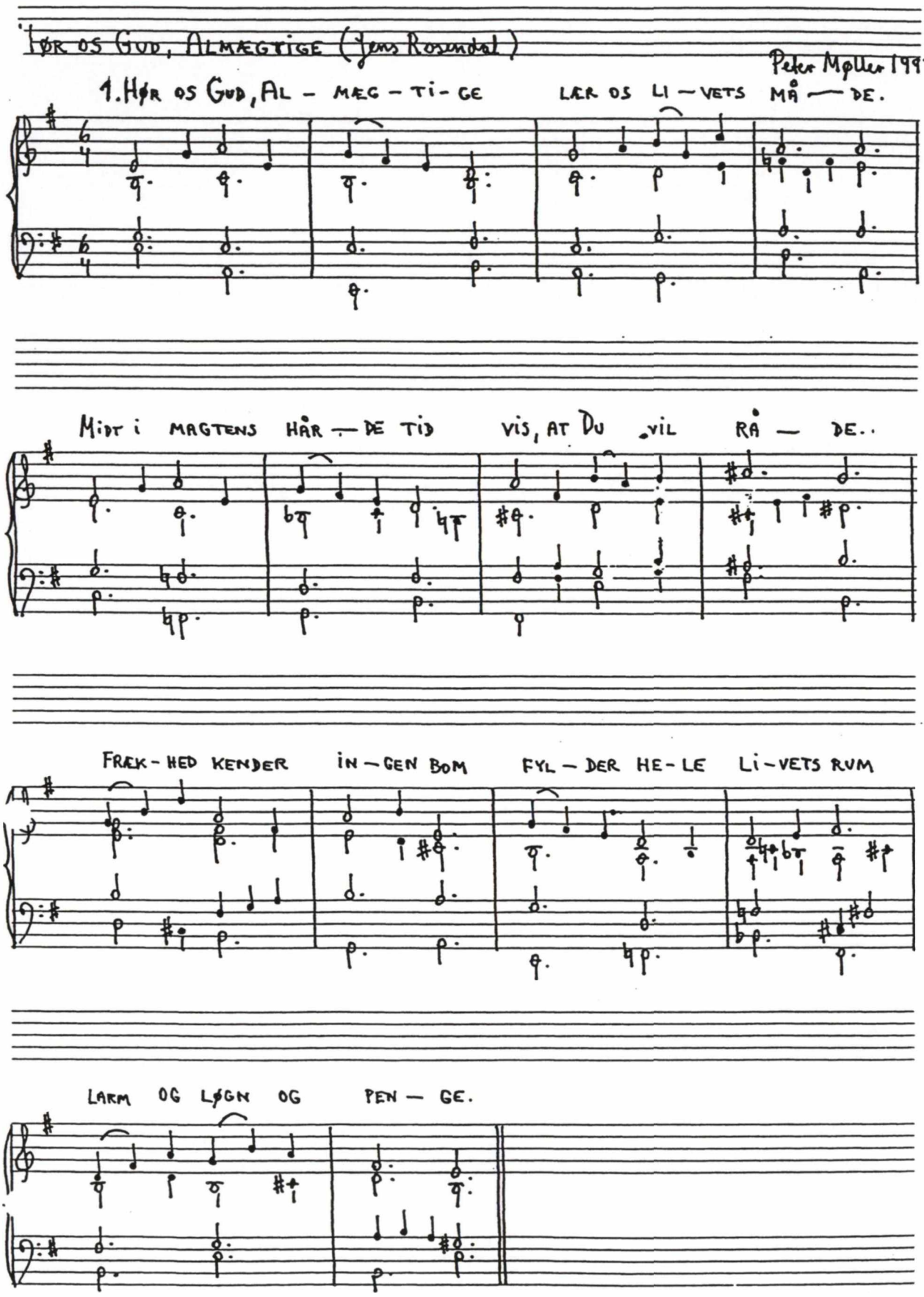
HØR OS GUD, ALMÆGTIGE (Jens Rosendal)
Peter Møller 1997
1. HØR OS GUD, AL - MÆG - TI - GE LÆR OS LI — VETS MÅ — DE.
MIDT I MAGTENS HÅR — DE TID VIS, AT DU VIL RÅ — DE.
FRÆK - HED KENDER IN — GEN BOM FYL — DER HE - LE LI - VETS RUM
LARM OG LØGN OG PEN — GE.

UD OVER HAV OG LAND OG BY (Jens Rosendal) Peter Møller 1997

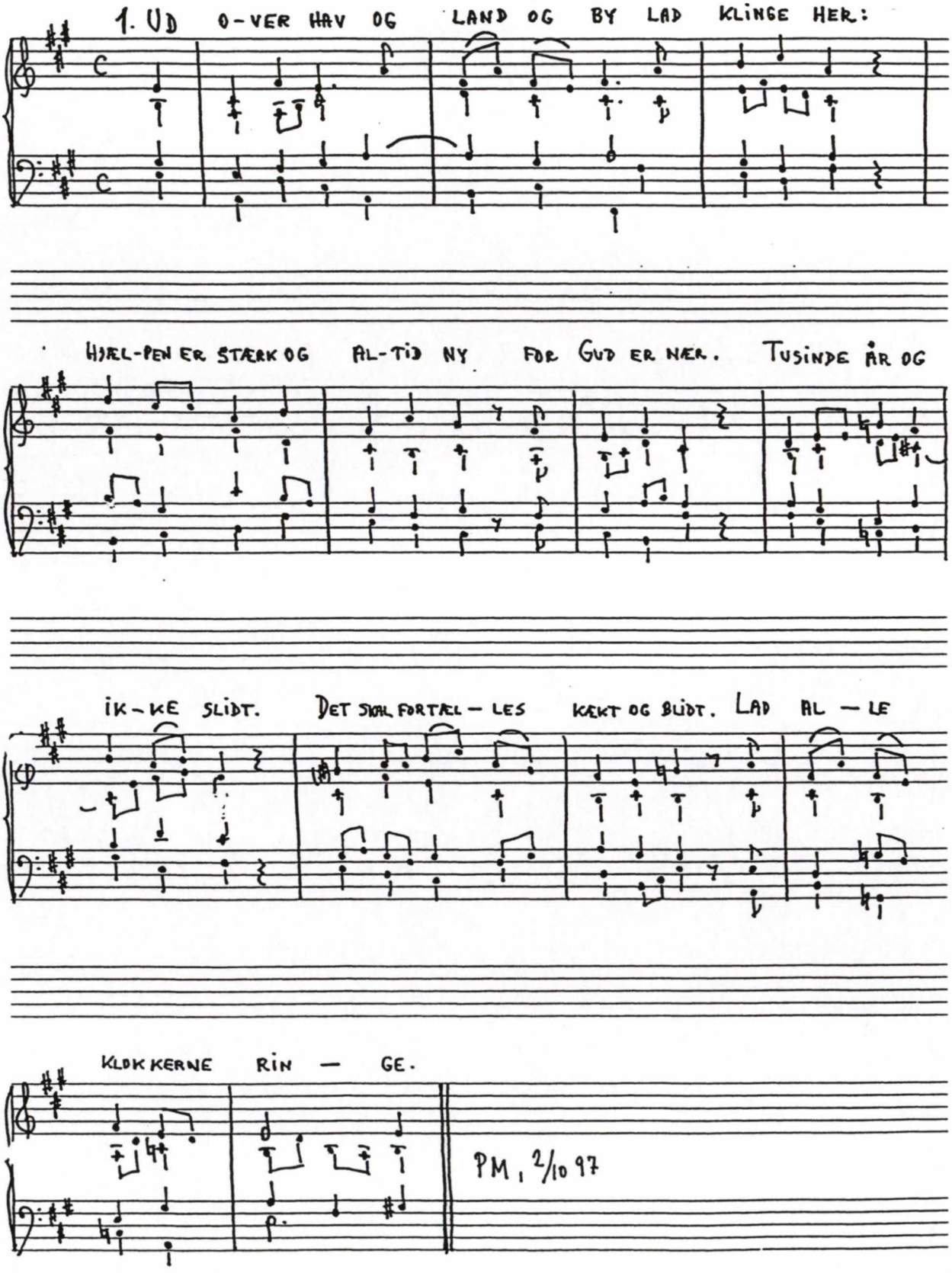

DE DYBESTE LAG (Jens Rosendal) Peter Møller 1997

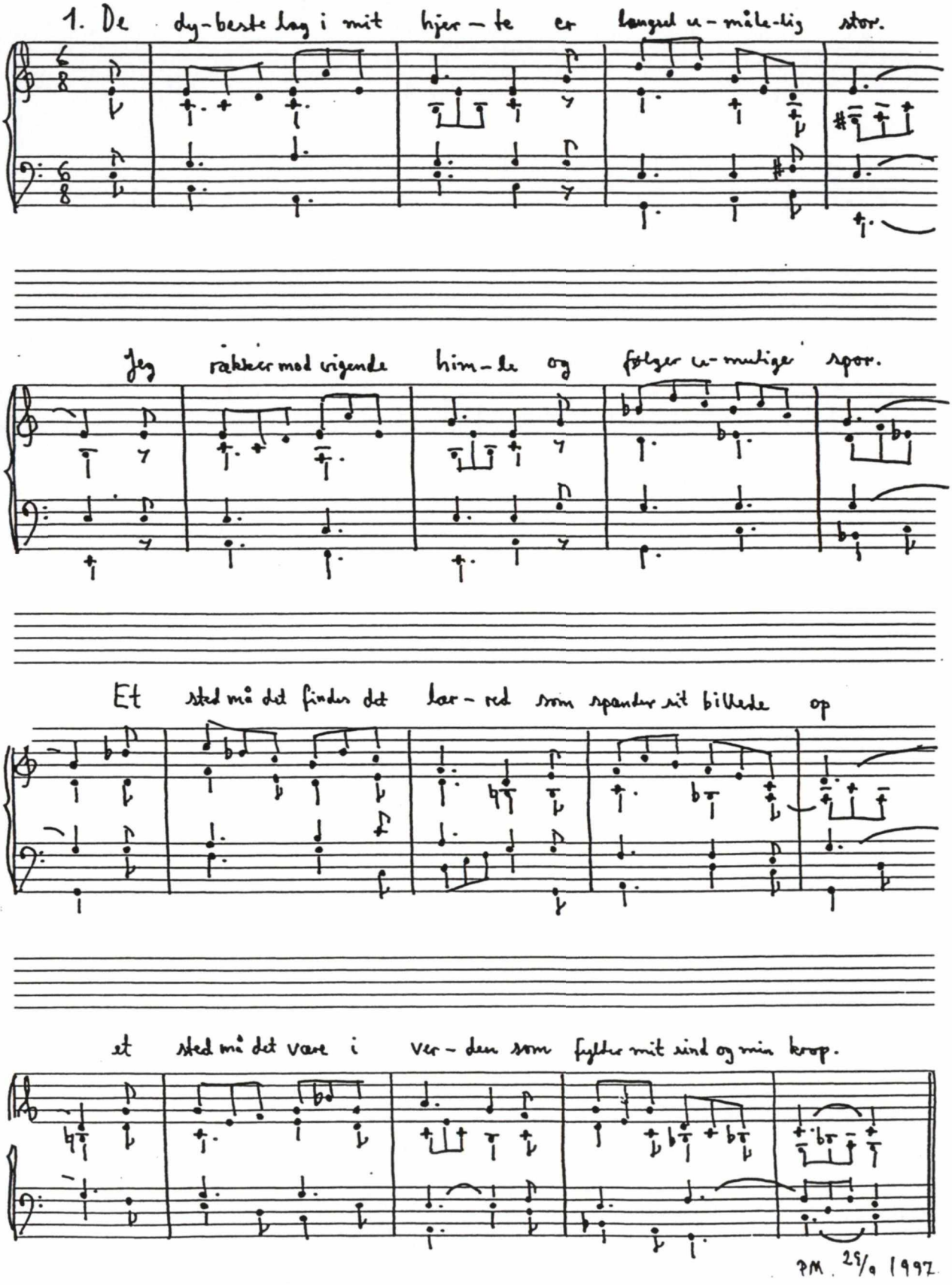

MENS VI FÆRDES I DEN KORTE DAGS DECEMBERREGN Peter Møller 1997

(Jens Rosendal)

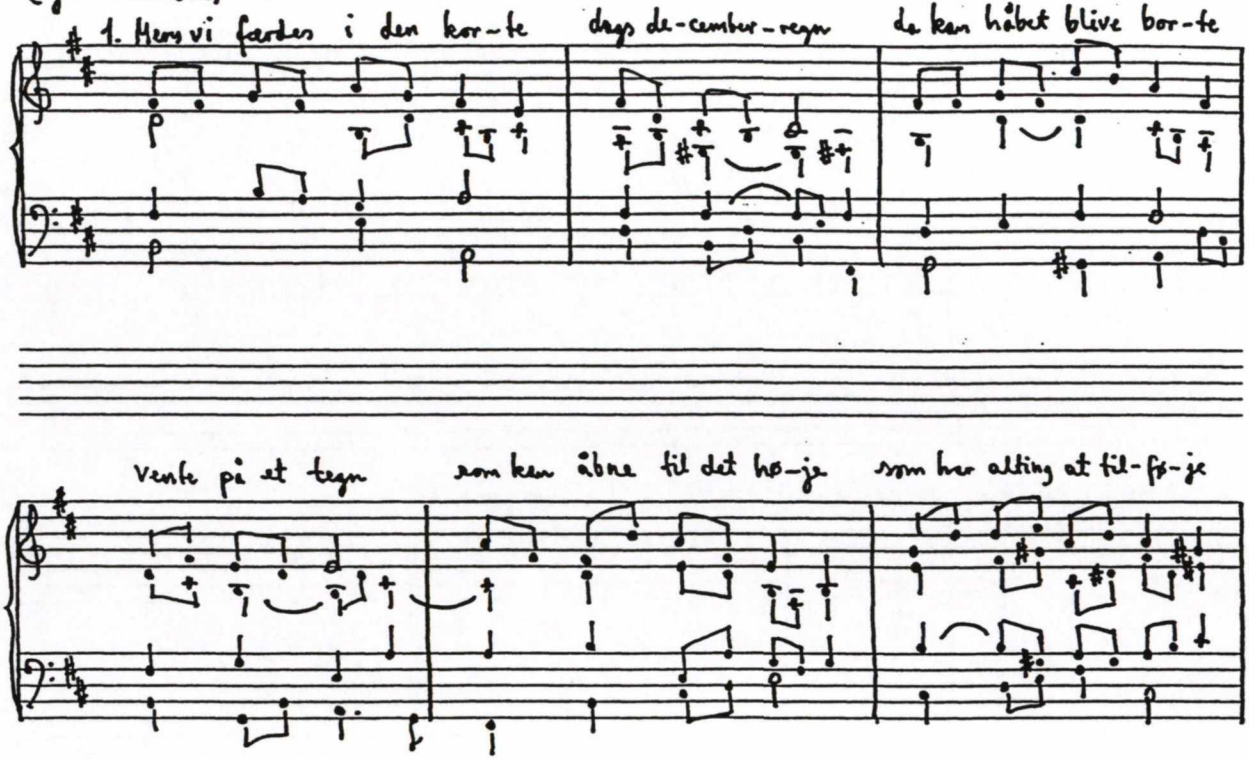

TAKKESALME (Jens Rosendal) Peter Møller 1997

1. Tak for dag og år som gik for vintersne, der fy – ger Tak for dage

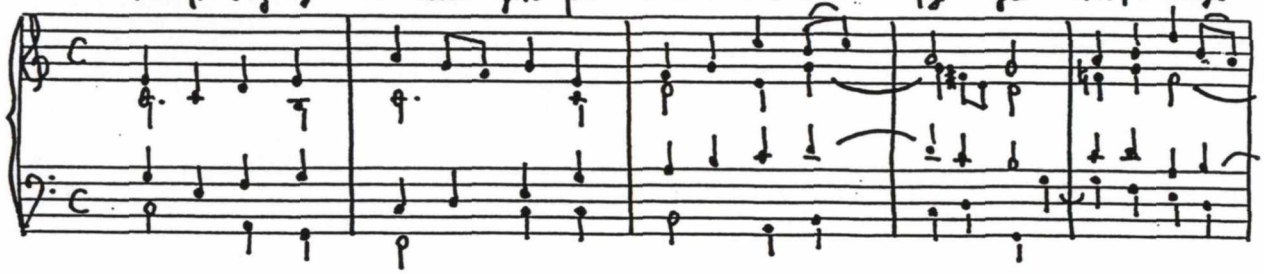

hvor vi fik din sommer-sol. og by – ger.

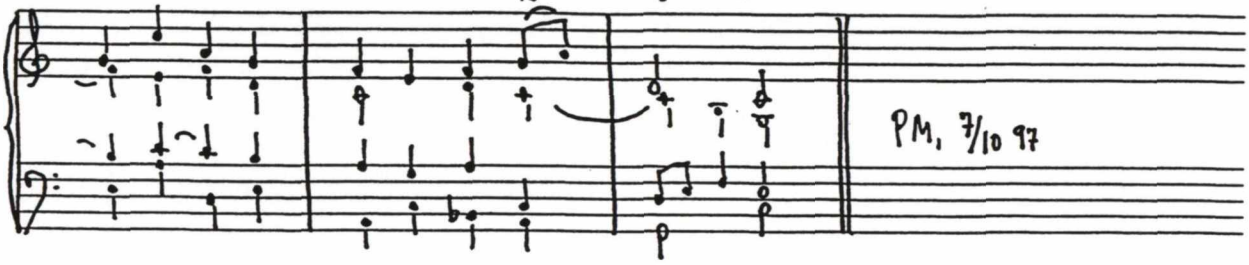

PM, 7/10 97

JENS ROSENDAL

Salmeforsøg

At skrive salmer og viser er kompliceret nok. Det ved enhver, der har forsøgt. Billeder, rytmer, rim og mange andre krav er der altid, foruden det noget udefinerlige krav, der svæver over arbejdet, og indeholder en poetisk dimension. Sammenlagt er det en proces, som næsten ikke kan defineres, men det er en god oplevelse, hvis det hele falder i hak, og det sker sommetider.

Når man forsøger at skrive salmer rykker endnu et krav ind på banen: den teologiske holdbarhed. Kravet bliver mere påtrængende og specificeret, hvis salmerne skal kunne bruges i en bestemt kirkelig ramme, f.eks. den folkekirkelige. Det teologiske krav kunne måske have lyst til at definere sig så stærkt i sammenhængen med de almindelige poetiske krav, at balancen tipper, så der bliver et læredigt, der nok svarer til den evangelisk-lutherske kirkes teologi, men til gengæld ikke er en salme, fordi det poetiske blev væk.

Det er den balanceakt, man i mere eller mindre grad føler sig sat i, når salmeskrivningen er i gang, og det er nok i samme vurderingssituation en salmebogskommission føler sig, når den sidder og skal vurdere teksternes egnethed.

I min bevidsthed har de poetiske kriterier forrang, også når der skrives salmer. I kirkens bekendelsesskrifter har teologien prioriteten. Det er klart. Selv om tro altid er en tro med hjertet mere end forstanden, skal intellektet have sit afgrænsende område her for at holde på plads. Teologien (den evang.-luth.) har sin egen linjeføring i landskabet og må stadig kortlægge og fastholde den. Den ligner ikke en motorvejslinje, snarere et bredt hærvejsstrøg med mulighed for afstikkere alt efter mode og nye teologiske indsigter.

Jeg betragter ikke salmeskrivningen som et middel til at bekræfte den rigtige teologi. En præst kan nok finde på at finde de salmer, der understreger netop hans teologi, og det sker der ikke noget ved. En salme er jo skrevet og bliver ikke ringere eller bedre end den er, men i det øjeblik en salmeskriver primært tænker teologisk i arbejdsprocessen, tror jeg, han er på gale veje. I al poesi, også i salmen er livet vigtigere end læren.

Gennem nogle år har jeg sunget efter en tysk salmebog. Forskellen mellem den og Den Danske Salmebog er synlig med hensyn til den prioritering, jeg taler om her. I den tyske salmebog vil der nok ikke findes så mange afvigelser fra en fastlagt teologi som i DDS. Til gengæld kan der i den tyske salmebog være langt mellem de poetiske kvaliteter.

Jeg foretrækker klart den danske prioritering, som er givet med Stehn, Brorson, Grundtvig og Ingemann og en hel masse andre.

Min vurdering hænger sammen med vurderingen af salmens opgave. For mig er salmen hverken en begyndelse på prædiken eller en opfølgning på den.

Den er menighedens fælles erfaring, udmøntet i den tak, bøn, gudsfrygt, som dagens tekster inspirerer til: den er menighedens poetisk formede svar på det, den hører. Det vigtige sted i gudstjenesten, hvor menigheden udtrykker sig. Salmen må gerne have jeg-form, som f.eks. i "Du Herre Krist". Når alle synger "jeg" klinger der et vi. Og de dybeste fælles erfaringer kan sommetider bedst udtrykkes af mange "jeg"er, som her synger sammen. Udsagnet får nærhed i sig og bliver personligt sandere og stærkere ved det. Naturligt kan alle "jeg"erne synges sammen til et "vi" i de sidste strofer: "Giv os, o Gud/ vi på dit bud". Det forekommer mig som en bevægelse, der starter, hvor jeg nu er, men i en vis befrielse eller forløsning fra det individuelle vover sig frem til "vi"et og glædes over fællesskabet. Sommetider som om "jeg"et i salmen først for alvor bliver helt gyldigt, når det ender i menighedens "vi" og binder menigheden sammen.

Min vej til salmetonen

De overvejelser, jeg her har givet udtryk for, er efterrationaliseringer, overvejelser fra de allersidste år.

Da jeg skrev min første "salme" var jeg 12-13 år. Det var endda et bestilt værk. Vi havde fået en ny lillebror i familien, og min far, der var en mild missionsmand og søndagsskolelærer, mente jeg nok kunne skrive en barnedåbssalme. Han havde set nogle af de sager, jeg havde skrevet og har syntes det var sjovt og godt nok. Da jeg havde fået bestillingen, gik jeg på med krum hals. Jeg husker lørdag aften inden barnedåben, hvor hele familien (der var mange på gården, karle og piger også) sad i dagligstuen og skrev versene af, så der var nok eksemplarer til slægten, der var inviteret

til festen. Jeg husker intet om melodi eller tekst, men accepten bagefter husker jeg: det var godt nok, men nu skulle jeg bare ikke bilde mig noget ind. "Digteren" havde at blive i sammenhængen, ligesom kogekonen med madlavningen og karlen, der tog sig af folks heste. Man havde fået et job.

Var det mon en sang eller en salme? Det vil aldrig opklares, men når spørgsmålet alligevel er lidt spændende for mig også i dag, er det fordi, jeg nok stadig befinder mig i samme usikkerhed og ikke klart kan opstille kriterierne.

Selvfølgelig har den handlet om Guds godhed, altså en takkesang. Måske har den også været en bøn om Guds hjælp i livet til den lille ny. Han var jo lille. Og så nok en glæde over tilværelsen og naturen i al almindelighed. Den har nok også været enfoldig til det grinagtige. Noget af det, jeg helst ville have vidst, var, om den også havde enkelte poetiske anslag. Måske havde den. Min fars foretrukne salmedigter var Peter Dass. Har der bare været en enkelt linje af hans karat midt i barnligheden, ville det glæde mig.

Senere blev skriveriet mere bevidst. Jeg tænkte ikke tit på salmer, men på poesi i det hele taget. Når man så er et religiøst gemyt, og det er jeg jo nok, blev mange af skriveforsøgene uundgåeligt også fyldt med bøn, frygt, tilbedelse og lovsang, men ikke på nogen teologisk bestemt måde. Det faldt, som det nu meldte sig. Lejlighedssange, som der efterhånden blev mange af ind imellem det, jeg tog mere alvorligt, sluttede næsten altid (også) i vores familie med bøn eller tak til Gud. Måske var nogle af de salmeforsøg medvirkende til, at jeg blev ansat i Løgumkloster som højskolelærer. Jeg tror, det spillede en vis rolle, at nogle af de "salmer" havde været trykt. Ved en salmekonkurrence i Krl. Dagbl. fik jeg en præmie.

Regulært salmeværksted mødte jeg så først i Løgumklosterårene. På højskolen arbejdede et team på en samling, overvejende salmer, det som blev til "Løgumklostersangbogen". Masser af tekster fra de senere år og af alle mulige salmeskrivere kom på bordet. Der var mange. Overvejelser og udvælgelser gjorde mere bevidst om kvalitet, også teologisk, selv om jeg stadigvæk ikke ville godtage, at det teologiske var det vigtigste. Den indstilling kunne nok være svær at forsvare mellem de mange teologer, som var på stedet. Også fordi jeg jo måtte indrømme, at de ikke alle var uden poetisk sans.

Mit forbillede var selvfølgelig Grundtvig, som nok varetog det teologiske i sine værker, men alligevel i de allerbedste tekster bevægede sig helt frit og nær ved sine egne oplevelser og erfaringer. ("I al sin glans" er for mig en stærkere salme end "Apostlene sad i Jerusalem"). Man kendte hans personlige oplevelser og fornemmede, hvordan de naturligt gik ind i salmerne. Den samme personlige, men alment gyldige tone, som Peter Dass brugte i sine bedste ting ("Om alle mine lemmer").

En af de store oplevelser i forbindelse med salmer og sange var det, der skete med teksterne, når der kom melodi til, og det hele udtrykte sig i sangen. Man kunne tro, at når tekst og melodi passede rimeligt sammen, var processen færdig. Det er anderledes. Det er selve situationen, *når der bliver sunget*, der er det færdige resultat. Før det er arbejdet som et maleri uden farver. Eller som partituret til en symfoni. Først i det øjeblik, man befinder sig indenfor værket, er det til. Det er den sammenhæng, Grundtvig formulerer:

Min sjæl, du har af alt på jord
i tankens og din tunges ord
de allerbedste vinger,
og friest er dit åndefang,
når dybt du drager det i sang,
så højt i sky det klinger!

Den indsigt, Grundtvig her formulerer, er ikke speciel teologisk eller kirkelig. Den er også gyldig, når det gælder sange og viser, men erfaringen i sig selv er så vigtig som nogen. Kun salmen i funktion er levende, men får til gengæld en næsten ubegribelig stor og holdbar betydning for den som synger med. At synge salmer og sange er måske noget af det vigtigste i verden.

Fuld af uro bier jeg
på retfærdigheden
Herre Gud, hvor er din vej?
Tør slet ingen se den
Hvad jeg ser er ondt og hårdt
Magten lægger øde
River liv fra livet bort
Tæller sine døde.

Herre Gud, lys op din vej
Lad dit solskin brænde
Vise klart at det er dig
som kan mørket vende.
Lysets knive skrabe væk
hovmods rådne skimmel
Så jeg ser trods død og skræk
levende din himmel.

Er jeg blind og er jeg døv
Hjertet uden vinge
Er vor jord kun usselt støv
Kan kun magt os tvinge
Uden kraft og uden tro
er retfærdigheden
og fordærvet frugt vil gro
ud af selviskheden.

Herre Gud, vær livets skjold!
Før dit barn igennem
smerternes og rædslens vold
kende faderstemmen:
At din skabning skal bestå
At dit navn skal blive
At din retfærd selv skal nå
Holde liv i live.

Må jeg bøjes helt til jord
se det faste svinde
Selv et tomheds hvirvelspor
ramt af vilde vinde.
Lad i støvet for din fod
englesangen stige:
Gud alene er os god
Evigt er Hans rige.

Jens Rosendal 96.

Pinsesalme.

Kom, ram vor kolde forårsjord
her hvor vi bor
her hvor vi bor
Lad lys og varme løse op
vor bundne krop
vor bundne krop.

Alt det, som tvang vor vintergang
hvor var den lang
hvor var den lang
vor tvivl, vor trods, vor tågemark
en mismods ark
en mismods ark.

Du livets fugl kom nu og vær
med troen nær
med troen nær
så stråler når vort hus og tag
dit vingeslag
dit vingeslag.

Vor længsels kulderamte skud
vil springe ud
vil springe ud
Alt hvad vi drømte om at få
det vil vi nå
det vil vi nå.

I pinsesangen glemmes brat
vor vinternat
vor vinternat
se, grødetid og soledans
som det var hans
son det var hans.

Et åndens vejr, en grødetid
en dagning blid
en dagning blid
Hans pinsebål, vor sommerflor
på denne jord
på denne jord.

Hans pinsefest er ild og ånd.
I solebånd
i solebånd
er du nu båret nat og dag.
Guds velbehag.
Guds velbehag.

Ud over hav og land og by.

Ud over hav og land og by
lad klinge her:
Hjælpen er stærk og altid ny
for Gud er nær.
Tusinde år og ikke slidt.
Det skal fortælles kækt og blidt.
Lad alle klokkerne ringe.

Lavt på et æsel red Guds søn
som jordens gæst.
Svarede på vor hjertebøn
med indtogsfest.
Vort hosianna går mod sky:
Jesus er kongen, god og ny.
Lad alle klokkerne ringe.

Tidernes mørke klarer op
hvor Han når frem.
Lægedom rammer sjæl og krop
og land og hjem.
Som en velsignet kærlighed
lyser hans liv og varer ved.
Lad alle klokkerne ringe.

Gå med Guds fred trods frygt og kiv
og dødens magt.
Han er vor sandhed, vej og liv
som Han har sagt.
Han er vor dåb, vor altergang.
Her bryder troen ud i sang.
Lad alle klokkerne ringe.

Skrevet til klokkeindvielse i Kliplev Kirke, advent 91.

Jesus du gik her
hvor kampen stod på
Du fandt de fortabte
og lod dem forstå
at dem vil du frelse
at dem vil du værge
at dem vil du bjærge
De stærke og raske kan redde sig selv
og leve af det der er deres held.
Vis os dit billede, tal med din stemme
mød os igen så vi ser dig lede
efter den ene
som er forsvundet
og blevet væk for sig selv.
Lad alle de dage
du gik her på jorden
blive levende sandhed for os.

Jesus du er her
nu kampen står på
Du ser hvad der hænder
med dine de små
når raske og stærke
som vinder i løbet
helt oven i købet
får jordet de svageste endnu en gang
og glemmer alt om sig for jubelsang.
Vis os dit billede før vi har vundet
åbn vore øjne så vi ser dig standse
røre den blinde
rejse den lamme
mætte den sultendes krop.
Lad alle de dage
du er her på jorden
blive levende tillid i os.

Jesus du ser mig
mens kampen står på
du ser når jeg tit nok
forråder de små
for alt det jeg ville
og kan mig indbilde
når bare jeg viser og tror på mig selv
og glemmer du bærer min kæmpegæld.
Vis mig dit billede før jeg har vundet
åbn mine ører så jeg hører efter
når du beretter
tjenerens livsløb
ham som du eftergav alt.
Lad alle de dage
du er her på jorden
blive levende glæde i mig.

Kristus jeg ser dig
nu kampen står på
Du elsker og værner
de bange og små.
Fra døden til livet
du vækker som solen
fra kærlighedstronen
så mildhed og varme får evne og magt
og jorden blir din som vor Fader har sagt.
Vis os dit billede, så har du vundet
ram os i hjertet så vi flyttes over
og er tilstede
her i dit riges
lysende skønhed fra dig.
Lad alle de dage
på jord og i himmel
blive levende godhed i os.

Kristus, som lyser
for os hvor vi bor
Dit billed er solen
på menneske-jord.
Opvæk vore hjerter
så tit som du kommer
vor kærlighedsdommer.
Lad sindet stå åbent for billedets glød
som lyser og varmer os ud af vor død.
Vis os dit billede, så har vi vundet
vær i alt det som vi møder og kender
Mal med din farve
Tal med din stemme
så vi kan se det er dig.
Lad menneskedage
på jord og i himmel
være levende glæde i dig.

Trængt og småt, men dog med ynde
og med håbets ydmyghed
lever i os dybest inde
troen på den kærlighed
som vort bundne liv forløser
og i hjertesprog udøser
den forklarelse, vi ved.

Skærmet af de gamle sange
skjult i bønnens dybe ord
lever endnu tusind gange
det vi dybest vil og tror
glimter her og der i tiden
samler sig måske i striden
som forløser folk og jord.

Sat her i forvirringstiden
sprækker kun til paradis
Så dog før og ser det siden
hovmod kræver selv sin pris
men som glimt af kærligheden
rammer strålerne fra Eden
synger som på englevis.

Frygt kun ikke, græd af glæde
din forløsning stunder til
Magtens glatte herresæde
vælter når Vorherre vil
og i grus og gråd begynder
værket hvorom engle synger
af Guds godhed blir vi til.

Ja, i alle folkestemmer
gemmer sig Guds skaberord
som stenhjertet selv fornemmer
hvor vi bygger, hvor vi bor
Mellem tidsler, under tørken
vokser midt i tidens ørken
livets grønne træ på jord.

Modersmålets varme kalden
vækker hver forfrossen sjæl
hvisker ordet, rammer skjalden
træder slangen under hæl
Synger højt, mens tårer falder
ung og smuk på trods af alder
ænser ingen milepæl.

Lad det kalde, lad det tale
røre hjertets dybe lag
vække mennesker af dvale
vise det igen er dag
Rejse os til tro og glæde
være virkelig til stede
lægge tvivlens nætter bag.

Hvad vi misted, hvad vi taber
hvad vi troede var dødt
levende gudsordet skaber
sandt og stort og nært og blødt
vågner i hver folkestemme
springer ud hvor du har hjemme
rejser livet, igenfødt.

jan 98.

En salme

Musik: Peter Møller / Tekst: Jens Rosendal

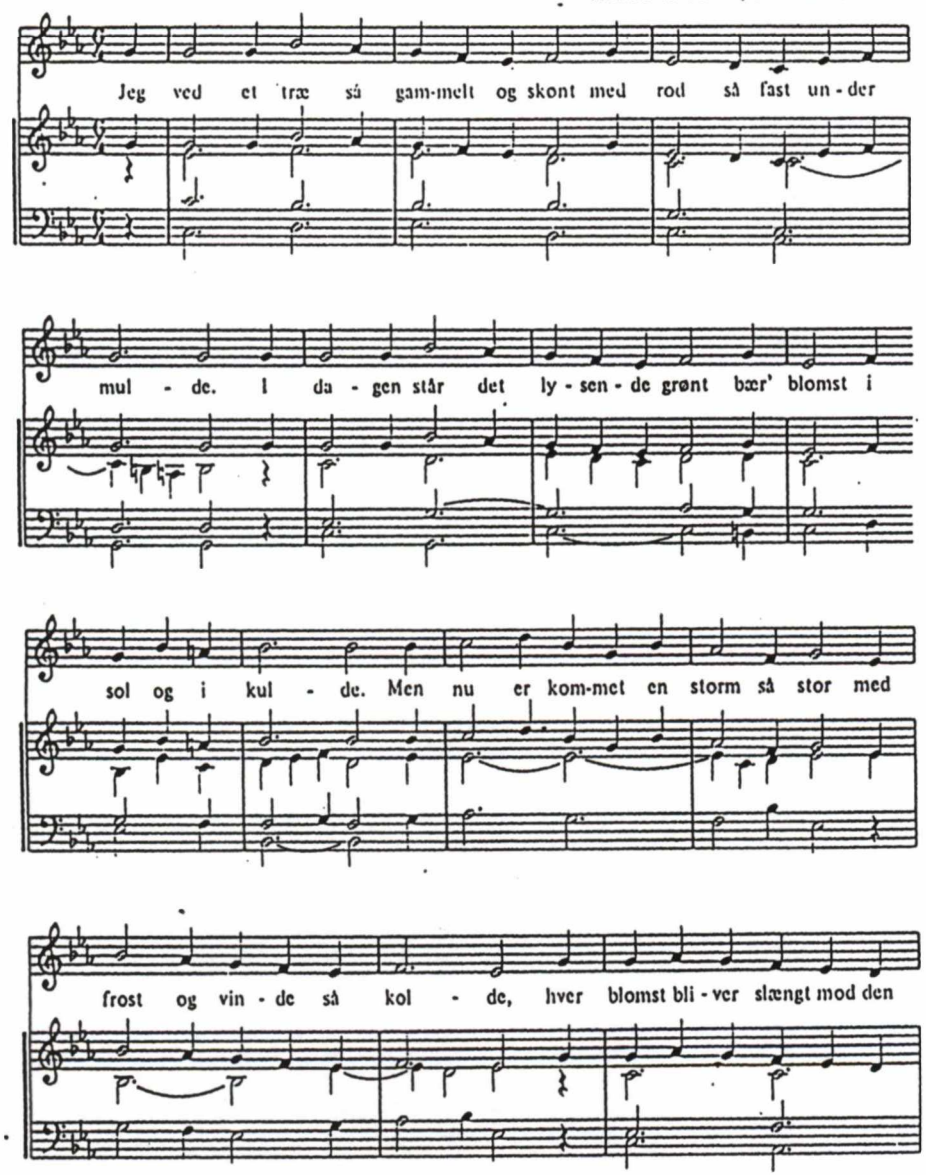

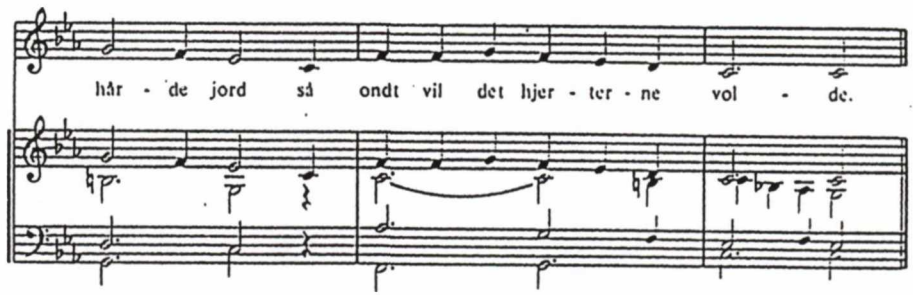

1 Jeg ved et træ så gammelt og skønt
med rod så fast under mulde.
I dagen står det lysende gront
bær' blomst i sol og i kulde.
Men nu er kommet en storm så stor
med frost og vinde så kolde,
hver blomst bliver slængt mod den hårde jord
så ondt vil det hjerterne volde.

2 Gud ved, hvad sorg og splittelsens år
det fald vil med sig nu drage.
Når gren og blomst imod jorden slår
skal alle det dybt beklage:
at miste nu både liv og lyst
forråde vor arv og ære,
og folket kan finde slet ingen trost
vil Gud ikke med os nu være.

3 Vær nådig Gud, så vældig og vis
som holder endnu i live.
Formild vor straf og til din pris
lad håbet i os dog blive.
Giv dem, der råder, det hjertemod
som frygt og tvang overvinder,
at Danmark kan rejses igen på fod,
at folket til ret sig besinder.

Frit, efter Hans Albertson *Jeg ved en urt både dejlig og bold* 1566.
Den Danske Salmebog nr. 744

OLE JEGINDØ NORUP

Peter Møller in memoriam

1947 – 1999

Den 12. april 1999 døde komponisten og organisten Peter Møller. Dermed mistede dansk musikliv en markant skikkelse.

Peter Møllers virke inden for musikkens verden var mangesidigt. Han var både en fremragende organist, en enestående gudstjenestemusiker og en inspirerende underviser i orgelspil. Han afholdt som udøvende musiker mange solokoncerter rundt om i landet. Han var eminent til at improvisere og gav som én af ganske få organister master classes inden for dette felt. Men først og fremmest var Peter Møller komponist. Dette kan ikke betvivles, når man har haft det privilegium at lære ham personligt at kende. Han levede og åndede gennem sin musik. Peter har fortalt mig, at han komponerede hver eneste dag. Altid var han i gang med et nyt kompositionsprojekt (i reglen flere), som skulle færdiggøres. Over 130 større registrerede værker blev det til, foruden utallige mindre kompositioner skrevet til bestemte lejligheder. Dertil kommer så Peter Møllers imponerende og omfattende produktion af salmemelodier, som tæller langt over hundrede.

Jeg vil i dette lille mindeskrift forsøge at tegne et portræt af Peter Møller – navnlig som salmekomponist. Kort fortalt har jeg kendt Peter Møller i femten år (fra 1984 til 1999). Som kirkekorsanger i Vor Frelsers Kirke i Esbjerg har jeg søndag efter søndag oplevet ham som gudstjenestemusiker. Senere som uddannet sanger har jeg ofte arbejdet musikalsk sammen med ham; og endelig har jeg gennem et år (1993) modtaget privatundervisning i komposition af ham.

Til trods for at Peter Møller sine sidste leveår blev stadig mere mærket af sin sygdom, førte han nodepennen med uformindsket, glødende engagement helt til det sidste. Hans sidste komposition blev et stort anlagt værk til bispevielsen i Haderslev Domkirke i marts 1999.

Men hvem var egentlig denne gudbenådede komponist og farverige personlighed, som man ind i mellem kunne føle gemte sig lidt for verden i sin musik? Peter Møller blev født i 1947 på Frederiksberg og han voksede op i Gentofte og Ganløse. Det stod hurtigt klart for ham, at han ville være organist og fortalte gerne beretningen om, hvordan han som femårig en søndag så efterårssolen lyse ind på orglet i Tibirke Kirke, hvilket fik orgelpiberne til at stråle. "Jeg var tryllebundet, man kan næsten tale om en åbenbaring. Fra det øjeblik vidste jeg, at jeg ville være organist".

I 1964 blev Peter Møller optaget på Det Kgl. Danske Musikkonservatorium, hvor han frem til 1973 studerede klaver hos Helge Nørgaard og orgel hos Charley Olsen og Aksel Andersen, suppleret med mesterkurser hos blandt andre Anton Heiller og Gaston Litaize. Gennem Charley Olsen (som er elev af Anton Heiller) stiftede Peter Møller bekendtskab med nyere orgelmusik – først og fremmest Olivier Messians orgelværker. Netop denne komponist kom til at betyde meget for Peter Møller. Senere som færdiguddannet organist programsatte han ofte værker af Messian ved sine solokoncerter - blandt andet spillede han i 1991 samtlige orgelværker af komponisten ved en længere koncertrække.

I 1973 aflagde Peter Møller debutkoncert fra konservatoriets solistklasse. Ved denne lejlighed spillede han udelukkende værker af J.S. Bach, nemlig en omfattende cyklus af orgelkoraler. Bach er en anden komponist, som har haft stor betydning for Peter Møller. En lignende gennemført arkitektonisk strenghed underkastede Peter Møller ofte sine egne værker. Endvidere havde han et meget stort kendskab til Bachs symbolverden.

Allerede inden sin afsluttende debutkoncert var Peter Møller blevet ansat som organist ved klosterkirken i Løgumkloster. Her var han de følgende fem år med til at præge udviklingen af en kirkemusikskole. Fra denne periode stammer mange af komponistens salmemelodier. Peter Møllers pædagogiske virke udvidedes de følgende år til også at omfatte undervisning ved Vestjysk Musikkonservatorium, hvor han blev ansat som lærer i 1975, samt ved Vestervig Kirkemusikskole, hvor han var tilknyttet fra 1980 til 1989.

I 1978 blev Peter Møller ansat som organist ved Vor Frelsers Kirke i Esbjerg. Det var her jeg senere lærte ham at kende. Peter Møller havde et næsten legende forhold til det at ledsage salmesangen i kirken. Hans evner inden for den fri improvisation var store: Ofte forsøgte han musikalsk at gå nye veje, men han gjorde det altid med et raffinement og med respekt for den oprindelige salmemelodi. Peter Møller kunne improvisere et postludium så kirkens tag løftede sig. Og han gjorde det søndag efter søndag.

Peter Møller var katolik, men hans engagement i sit arbejde i den danske folkekirke blev af denne grund ikke svækket. Hans kendskab til liturgiske og teologiske emner var indgående, og ved sin død var han medlem af Kirkeministeriets Salmebogskommission.

Peter Møller spændte vidt i sit kompositoriske virke. Han har først og fremmest skrevet værker for sit eget instrument – orglet, men hans værkliste tæller også megen kammermusik og mange vokalværker. Ofte udtrykte komponisten sig med et stort gran af selvironi, men efterhånden tog hans mere personlige stil form: En meget indholdsmættet stil, med et boblende liv – ofte med en

gennemført kompositorisk stringens inden for de rammer, komponisten selv havde sat. Mange af komponistens værker virker svært tilgængelige, men indeholder ved nærmere bekendtskab en fascinerende storhed og en betagende idérigdom.

I løbet af sine sidste leveår formåede Peter Møller trods sin sygdom at foretage to CD-indspilninger med egne orgelværker, dels én med forskellige værker fra Løgumklostertiden, og dels én med sit omfattende bestillingsværk "Visby Orgelbok". Det sidstnævnte er et eksempel af mange på, at komponisten meget ofte skabte sine værker ud fra en meget tæt sammenhæng med bibelske tekster, og man kan derfor benævne størstedelen af hans orgelværker som programmusik. Peter Møller leverede således ofte selv nøglen til forståelsen af sine værker gennem righoldige værknoter fra hans egen hånd.

Peter Møllers salmeproduktion omfatter langt over hundrede salmemelodier, skrevet i løbet af en periode på ca. 25 år fra 1974 til 1999. En del af disse er udgivet, men langt fra dem alle. De fleste Peter Møller-salmer finder man i "Salmer og sange fra vor tid" ("Løgumkloster-sangbogen"), andre i særskilte udgivelser og nogle få i udgivelser som "Sangbogen" (Wilhelm Hansen), "'78-tillægget", "17 Børneviser og kirkeviser" o.a. Et større antal af komponistens salmer eksisterer udelukkende som kopier, som cirkulerer rundt i musikerkredse. Det synes helt oplagt at indsamle alle komponistens salmer og udgive dem samlet.

Hvad var Peter Møllers styrke som salmekomponist? Peter Møller kunne først og fremmest skrive gode melodier. Ser man på salmeproduktion som et hele, er det første man hæfter sig ved komponistens aldrig svigtende sans for at danne en sangbar og organisk udformet melodilinie. Peter Møller var uhyre bevidst om dette. Da jeg som tidligere nævnt har modtaget personlig undervisning i komposition af Peter Møller, har jeg fået et indtryk af hans omfattende kendskab til klassiske, melodiske konstruktionsprincipper. Peter Møller skrev altså ikke sine salmemelodier udelukkende ud fra tekstlig inspiration, han konstruerede i høj grad sine melodier ud fra kompositionstekniske principper, og havde således et enormt kendskab til eksempelvis logiske periodedannelser, lovlige intervalrækkefølger, naturlige kulminationstoner osv. osv.

Peter Møller arbejdede, hvad selve melodierne angår, ofte inden for hvad man kan kalde den traditionelle, romantisk-klassiske stil eller inden for kirketonearterne, som han holdt meget af. Det var altså ikke i så høj grad i melodisk forstand komponisten fornyede salmerne, her byggede han videre på den tradition, folk kender: Cantabile melodilinier, der kan synges af en menighed. Man fornemmer tydeligt Peter Møllers overbevisning om, at en god salmemelodi, ud over at kunne genskabe stemningen i salmeteksten, også skulle kunne synges af en menighed uden specielle

musikalske kundskaber – salmen er menighedens sang. Gennem Peter Møllers salmemelodier får man et tydeligt billede af en musikpersonlighed, der via sit daglige virke i og omkring kirken har haft en udtalt realitetssans over for, hvad der melodimæssigt kunne lade sig gøre i kirkerummet.

Skrev Peter Møller da salmer, som man gjorde det i forrige århundrede? Overhovedet ikke. Via salmemelodiernes samspil med den underliggende harmonik trådte der efterhånden noget særegent og genkendeligt op, og man kan begynde at tale om komponistens personlige stil. Det er altså især inden for salmernes harmoniske univers, Peter Møller bidrager med et fornyende element.

Anskuer man Peter Møllers salmeproduktion ud fra en stilistisk vinkel, mener jeg der er tre hovedområder, der har haft betydelig indflydelse på komponistens stil. Disse er for det første den enkle, karske og folkelige stil, med musikalsk indflydelse fra en komponist som Carl Nielsen, dernæst er det (især i melodisk forstand) påvirkninger fra den romantiske skole, med tydelig inspiration fra salmekomponister som Christian Barnekow og Henrik Rung, og endelig kan der stadfæstes en klar indflydelse fra den ældste kirkemusik, med Peter Møllers udtalte forkærlighed for kirketonearterne.

Et antal af salmemelodierne har stilmæssigt en oplagt hovedindflydelse fra ét af disse tre felter. For eksempel anes der i salmen "Om vor tid og vor skole" (1974) med tekst af Jens Rosendal en så kraftig inspiration fra Carl Nielsen, at den stort set kunne være skrevet af ham. Melodiens djærve og frejdige fjerdedelspuls fanger i samspillet med den enkle harmonisering netop noget af den danske tone, som er så typisk for Carl Nielsens folkelige sange. Et andet eksempel kunne være salmen "Min Gud, du har valgt dig din bolig" (1974) med tekst af Gerda Vind.

En Peter Møller-salme i næsten gennemført romantisk stil finder man i en af komponistens smukkeste salmer "Til hvile solen går" (1989) med tekst af Thomas Kingo eller i "Dåben" (1990) med tekst af Sigrid Bennike. Et eksempel på en salme med hovedindflydelsen fra gammel kirkemusik kunne være "Nu vil jeg synge dig en sang" (1974) med tekst af Helge Noe-Nyegaard. Salmen er gennemført kirketonal med brug af blandt andet unisone melodifraser og tomklange i akkompagnementet.

Langt de fleste Peter Møller-salmer kan dog ikke umiddelbart kategoriseres og indeholder stilistiske elementer fra alle de tre påvirkningsfelter. Peter Møller blander således de kompositoriske kort – og hans egen karakteristiske stil toner frem.

Man kan fremhæve mange af Peter Møllers salmer som værdige repræsentanter for denne stil. Nævnes kan eksempelvis en af komponistens mest vellykkede salmemelodier overhovedet: "Skaber, dit Øje" (1974) med tekst af K.L. Aastrup (den er for øvrigt optaget i "Sangbogen" (WH) i

en transponeret og forsimplet udgave med becifringer). Synger man melodien igennem uakkompagneret, toner en storladen salmemelodi frem i trefjerdedels takt, og man drager uvilkårligt paralleller til en stor romantisk salmekomponist som eksempelvis Christian Barnekow (i Peter Møllers personlige eksemplar af Løgumkloster-sangbogen havde han ud for denne salme skrevet "min smukkeste melodi"). Men læg mærke til hvordan komponisten farvelægger sin romantiske melodi med et yderst raffineret og nyskabende akkompagnement: Højromantiske akkorder (for eksempel molsubdominant med tilføjet sekst) blandes med trinvist sekvenserede sekstakkorder, springmodulationer, orgelpunkter og melodisegmenter med parallelle kvarter mellem sopran- og altstemmen. Disse kompositoriske virkemidler blandes sammen til en helstøbt firstemmig ledsagesats, og komponistens typiske og fremadskuende stil slås an.

En anden typisk Peter Møller-salme, man kan fremhæve, er salmen "Herre, spræng den mur vi bygger" (1974) med Holger Lissners fremragende og provokerende tekst. Stemningen i salmeteksten genskaber Peter Møller via en overvægt af virkemidler fra gammel kirkemusik: Melodik og harmonik står i dette tilfælde ikke på det romantiske fundament, men er næsten konsekvent kirketonal (dorisk og æolisk), Peter Møller-melodien er dog ikke af den grund svær at synge. I salmemelodien oplever man ligefrem en reminiscens af den gammelkirkelige såkaldte parallel organum-stil med akkompagnementets hyppige brug af tomklange, samt i særdeleshed forekomsten af parallelle oktaver, kvinter og kvarter i stemmerne. Man kunne fremhæve mange andre gode salmemelodier af Peter Møller – der er nok at tage af.

Afslutningsvis vil jeg konkludere, at Peter Møller med sine salmemelodier opnår at formidle salmeteksterne i liturgien på en fornyende måde – men han komponerer ikke på en nyskabende måde bare for at være nyskabende. Peter Møllers måde er både lødig og velovervejet, idet hans salmemelodier på en så åbenlys og værdig måde er solidt forankret i den danske salmetradition, han selv er opvokset med og har rod i.

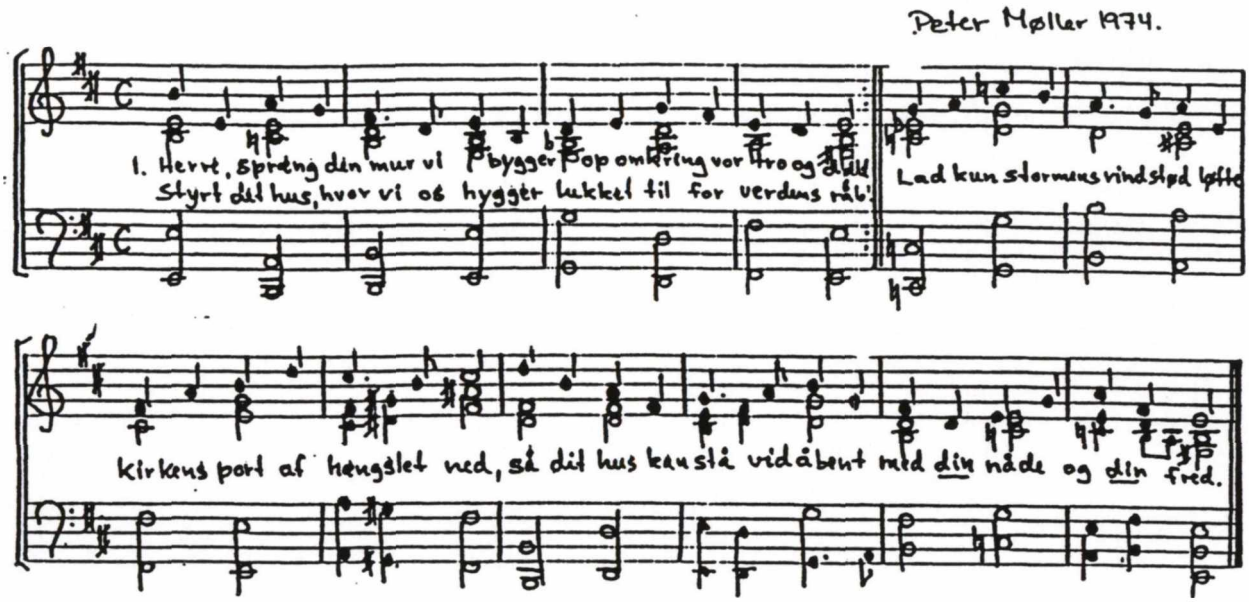

Eller mel.: Op, min sjæl, thi sol er oppe.

1. Herre, spræng den mur vi bygger
op omkring vor tro og dåb!
Styrt det hus, hvor vi os hygger
lukket til for verdens råb!
Lad kun stormens vindstød løfte
kirkens port af hængslet ned,
så dit hus kan stå vidåbent
med din nåde og din fred.

2. Blæs i stumper kirkeruder,
der med nænsomt farvet glas
holder verdens uro ude
fra dens faste kirke-plads.
Lad det falde, hvis det hindrer
os i dagens gerning her,
men lad Ånden stadig blæse,
indtil kun din vilje sker.

3. Du kan sprænge, du kan bygge,
rejse op og bryde ned.
Du kan plante og oprykke,
vække op og give fred.
Herre, rejs dit folk af døde,
så din gerning bliver gjort,
så al verden kan dig møde
og dit rige bliver stort.

Holger Lissner 1972.

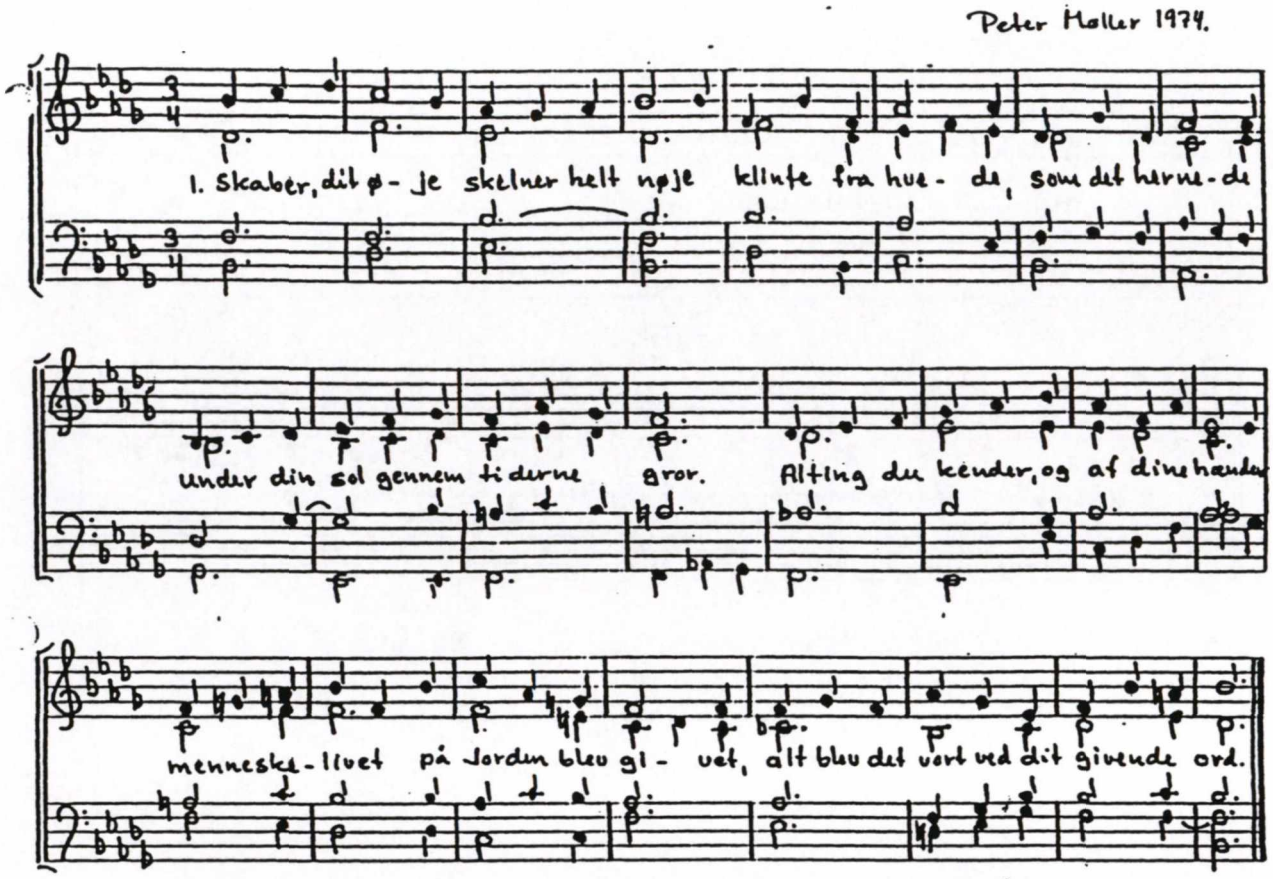

1. Skaber, dit øje skelner helt nøje
klinte fra hvede, som det hernede
under din sol gennem tiderne gror.
Alting du kender, og af dine hænder
menneskelivet på Jorden blev givet,
alt blev det vort ved dit givende ord.

2. Mørket du sender, lyset du tænder;
måtte vi græde, sang vi af glæde,
sorgen som trøsten fra Himmelen kom.
Måtte vi døje med modgang og møje,
vidste vort hjerte med angerens smerte:
tåle vi må din retfærdige dom.

3. Vist kun i nåde, Gud, vil du råde;
for vore synder du os forkynder
sone og frelse på Talsmandens bøn.
Thi kan vi alle dig Fader nu kalde,
til i dit rige med solen skal stige
dejlig vor salme for dig og din Søn.

K.L. Aastrup 1963.

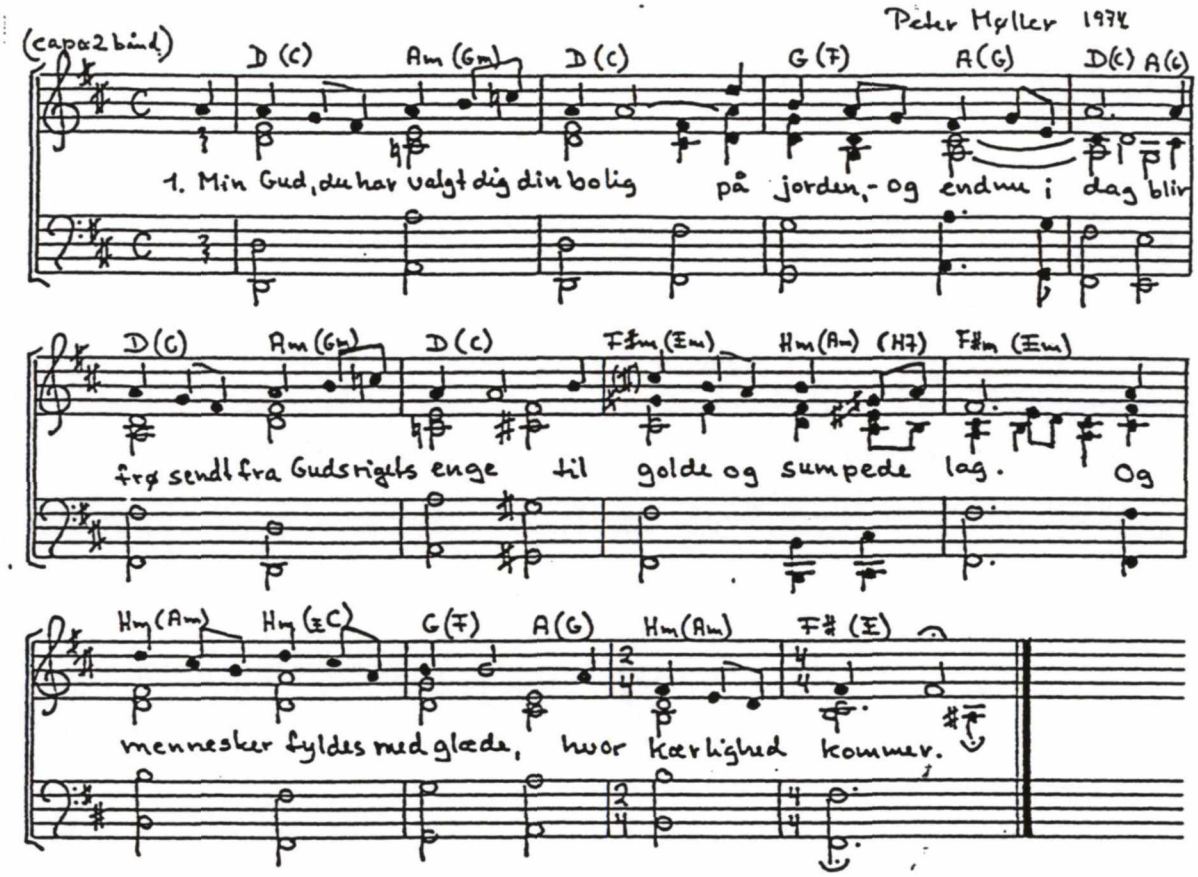

1.Min Gud, du har valgt dig din bolig
på jorden, - og endnu i dag
blir frø sendt fra Gudsrigets enge
til golde og sumpede lag.
Og mennesker fyldes med glæde,
hvor kærlighed kommer.

2.Du er selv den skabende stemme,
som kalder hver enkelt dit barn.
Den råber os ud af vort fængsel,
og rejser os op af vort skarn.
Gudsriget er fuldkommen frihed,
hvor kærlighed hersker.

3. Blandt mennesker dør du - og lever,
som ensommes, fattiges ven.
Du vælger at frelse og redde
os ind i din verden igen.
Tilgivelsen har ingen grænser,
hvor kærlighed råder.

4. Vi øjner de solrige enge
med blomster fra himmelens bed,
det blik fra dit kærlige øje,
gør håbet til virkelighed:
Hvor Kristus har magten i riget,
er kærlighed livet.
Gerda Vind 1974.

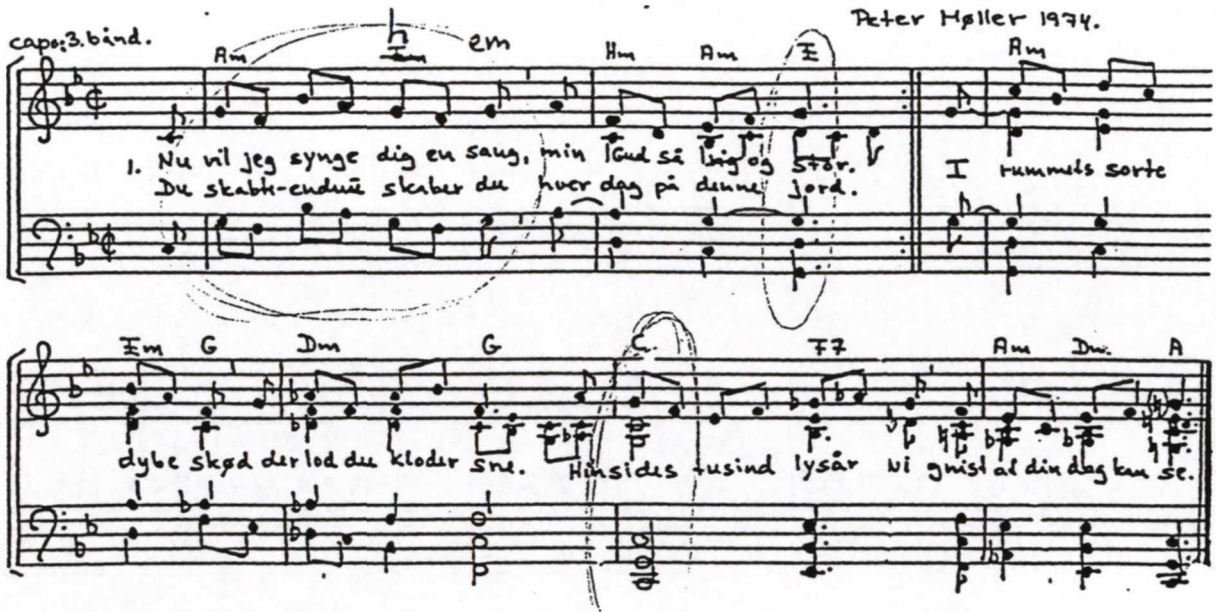

1. Nu vil jeg synge dig en sang,
min Gud så rig og stor.
Du skabte - endnu skaber du
hver dag på denne jord.
I rummets sorte dybe skød
der lod du kloder sne.
Hinsides tusind lysår vi
gnist af din dag kan se.

2. Ja, også jordens gamle klump
blev formet af din hånd
med hav og land og storm og ild,
med afglans af din ånd.
Når verdenshavet raser vildt,
og torden svarer tungt,
da aner vi din lattergråd,
forstår, dit sind er ungt.

3. Mildt lar du kilder vælde frem
og læsker markens dyr.
Når jorden selv forgår af tørst,
den dier dine skyr.
Urskovens stolte kæmpetræ
du planted på dets sted,
og dermed gav du redeplads
til himlens fugle med.

4. Ungløven brøler efter rov,
den kræver mad af Gud,
og mennesket - på godt og ondt -
går til sit dagværk ud.
Jeg fatter ej din vej og sti,
der må jeg gi fortabt!
Se, jord og hav er fyldt af alt,
hvad du har livsglad skabt!

5. Og alt det kryb, som du gav liv,
det bier jo på dig,
at du skal gi dem mad og alt
og vise dem en vej!
Og åbner du din ødsle hånd,
så mættes de med godt,
men skjuler du dit åsyn, da
må de forgå med spot.

6. Et blik fra dig! og jorden skjalv,
og riger sank som sne,
og stolthed brast, mens ringe små
din storhed fik at se.
Tar du din ånd, da dør vi jo
og blir til støv og jord,
men sender du din ånd på ny,
vi skabes ved dit ord!

7. Et ord fra dig! vort liv var skabt.
Vi ødte det i trods.
Da sendte du på ny dit ord
i kød - som en af os.
Og her blandt jordens bange små
lød atter livets ord.
Du skabte - endnu skaber du
hver dag på denne jord.

Helge Noe-Nyegaard 1962. 1973.
Efter salme 104.

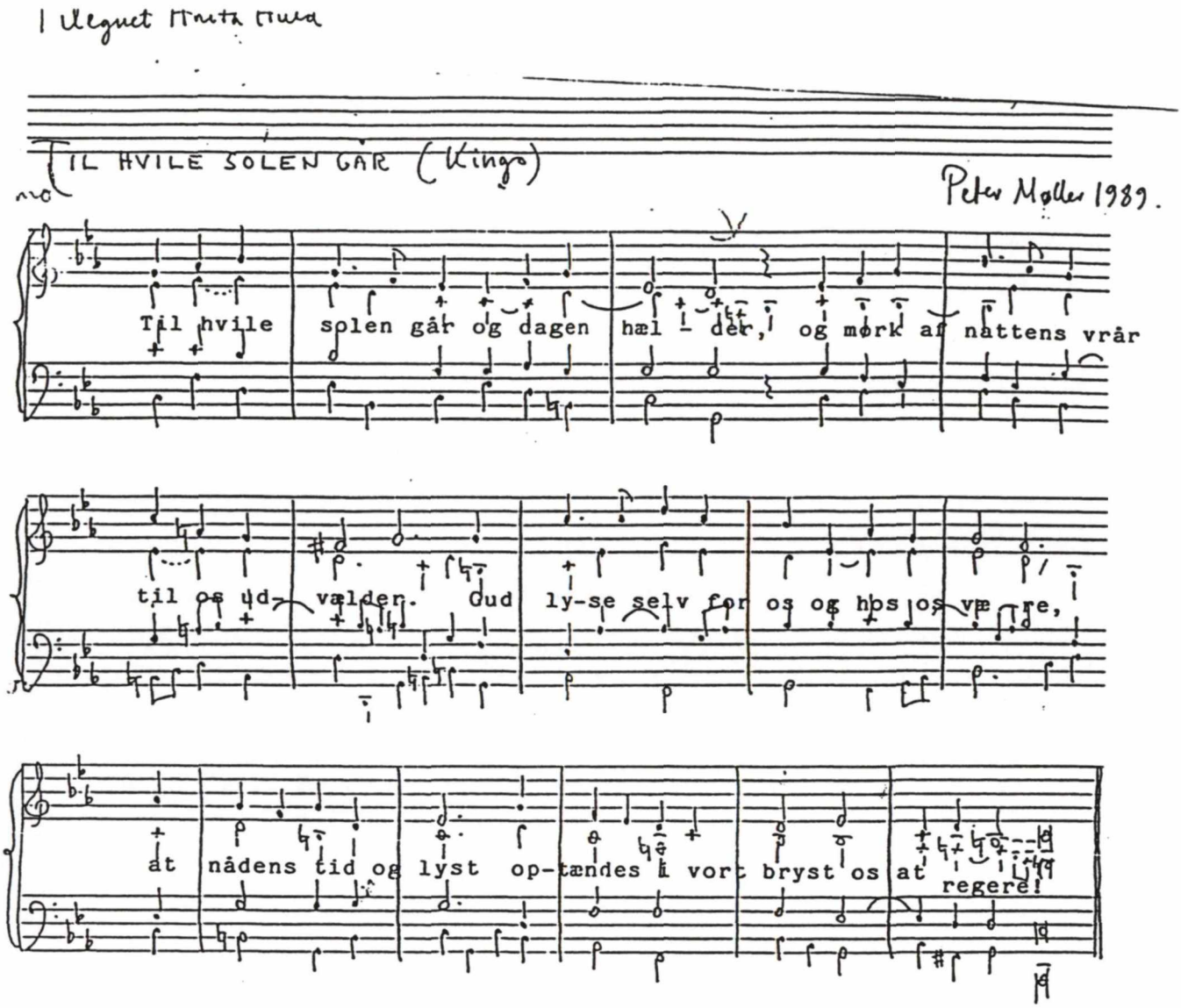

4. Du gav mig dagligt brød
og legems styrke;
velsignels' i mit skød
til dig at dyrke;
jeg derfor nu
mit hjertes harpe stemmer
og takker inderlig
min Gud, som ikke mig,
sit barn, forglemmer!

5. Hvad jeg har mod dig gjort
i ord og tanke,
det være lidt og stort,
som dig kan anke:
se, jeg nedfalder for din nådes trone,
lad din barmhjertighed
og Jesu blodig sved
min synd forsone!

6. Så sover jeg dermed,
Gud skal ej vige
bort fra mit sovested,
men til mig sige:
Sov nu, mit barn,
og svøb dig i dit klæde,
du vågne skal engang
blandt fryd og englesang
i evig glæde.

Kingo 1674.

SØREN SØRENSEN

Samme salme?

Om tre salmer og en mangfoldighed af oversættelser og bearbejdninger

I: SIGTET

Det er hensigten med disse betragtninger at afdække nogle af de sproglige, almentkulturelle og hensigtsdikterede variationer som viser sig i oversættelser og bearbejdninger af salmer. I en fællesnordisk undersøgelse har forskerne bedt en gruppe mennesker i alle fem nordiske lande tage stilling til den første strofe af tre salmer, Martin Luthers "Ein feste Burg", B. S. Ingemanns "Dejlig er Jorden" og Lina Sandell-Bergs "Tryggare kan ingen vara"; disse tre danner da grundlaget for nærværende undersøgelse som går ud på at belyse opfattelsen af salmerne ud fra en oversættelseskunstnerisk synsvinkel.

I første omgang agter jeg at gengive nogle iagttagelser i

a. Luthers ,
b. Ingemanns og
c. Lina Sandell-Bergs originaltekster;

dernæst vil jeg redegøre for en komparativ analyse af en række oversættelser af de tre salmer.

Det forekommer ikke nødvendigt at definere salmebegrebet eller indgå i en drøftelse af de tre valgte tekster i så henseende.

Derimod er det selvsagt grundlæggende for selve ideen med denne undersøgelse at udgå fra den lutherske opfattelse af gudstjenesten, nemlig som en sangmesse på modersmålet. Netop adgangen til at prise Gud og i fællessang anstille betragtninger om menneskelivet, evangeliet og Guds førelse på modersmålet er det centrale begreb i den lutherske gudstjenesteopfattelse, og det ville i virkeligheden være

muligt at drage langtrækkende følger af denne konstatering. I og med at den lutherske reformation med eller mod de nordiske folks gode vilje blev gennemført endnu i Luthers egen levetid og i stadig tankeudveksling mellem de forskellige reformatoriske kredse på den ene side og Luther og hans nærmeste medarbejdere på den anden, så fik salmesangen på folkesproget en gennemgribende betydning for bevidsthedsdannelsen, men i høj grad også for sproget selv, for den sproglige udvikling.

Det må desuden på forhånd nævnes at der ikke eksisterer nogle objektive og ekspliciterbare kriterier for litterær værdi. Dermed heller ikke for værdien af en oversættelse, hverken i dens forhold til anden poesi på oversætterens sprog eller i forhold til originalen. Man kan m.a.o. ikke kvantificere god poesi. Det er ikke muligt at give et objektivt udtryk for at en salme er god, en anden mindre heldig. Ej heller at en oversættelse i virkeligheden er endt i en tekst der er bedre end originalteksten.

Ikke desto mindre fremsætter jeg i det følgende påstande af den karakter. Jeg forsøger også at begrunde dem. Udgangspunktet er en holdning til poesi og poetisk kvalitet som bygger på den danske litteraturforsker Paul V. Rubows beskrivelse af en god tekst[1]: at den er visuel og rytmisk, dvs. at den ved sine ord etablerer en synsoplevelse for læserens eller den syngendes indre øje og det på en sådan måde at den bevæger læseren eller den syngende.

I,1: OVERSÆTTELSER

For så vidt angår "Ein feste Burg" findes der oversættelser til dansk o. 1530, en bearbejdning fra 1790'erne af Abrahamson og igen af J.P. Mynster 1845, til svensk ved Olaus

---

[1]I "Kunsten at skrive. Kunsten at læse" Kbh 1942, f.eks. udtrykkene : *"Ja Sprogkunst er overhovedet næsten halvvejs en Synssag"* (p. 12) og *"Rytmen er Tanken selv"* (p. 16). Olof Lagerkrantz skrev 1985 sin bog "Om konsten att läsa och skriva" med tilslutning til Rubow

Petri 1536, J.O. Wallin og P. A. Sondén 1816 samt til finsk ved Jaakko Finne før 1588 og Eljas Lönnroth 1867, mens den i fornorsket form findes hos M.B. Landstad 1855 og på nynorsk ved Elias Blix 1869. Det kan nævnes at også Grundtvig og Peder Hjort har nyoversat den, det skete i resp. 1817 og 1840. I behandlingen indgår desuden en synopse over afvigelser og fortolkninger i forhold til grundteksten.

Analysen af oversættelser af "Dejlig er Jorden" dækker to svenske og en finsk. Salmen forelå på finsk så tidligt som i 1887, men først 100 år senere fandt den optagelse i den autoriserede salmebog, hvorimod den findes i den finlandssvenske salmebog af 1943 i Cecilia Bååth-Holmbergs af salmekommissionen bearbejdede oversættelse. Den rikssvenske salmebog anfører intet navn på oversætteren og ansætter tidspunktet for oversættelsen 10 år senere end Cecilie Bååth-Holmbergs fra 1884, men de to udgaver er ikke desto mindre helt sammenfaldende. Uden nærmere undersøgelser i kildematerialet, som tiden ikke tillader foretaget, kan man ikke have nogen mening om hvor vidt den finlandssvenske salmebogskommission har bearbejdet Cecilie Bååth-Holmbergs til at stemme overens med teksten i det rikssvenske tillæg til 1819-års psalmbok i udgaven af 1921 som er den første anvendelse af salmen i den svenske kirke. Psalmboken af 1921 oplyser ikke oversætternavn eller tidspunkt for oversættelsen af Ingemanns tekst. I den norske salmebog findes den som Ingemanns grundtekst, dog tilpasset norsk bokmåls ortografiske former.

"Tryggare kan ingen vara" findes på norsk bokmål 1883, finsk fra 1886, på dansk ved dr. med P.D. Koch fra 1891 samt på nynorsk ved Nils Lavik 1927.

I det sidste afsnit sammenstilles iagttagelser i oversættelsens praksis; det omfatter sproglige bindinger, kirkelige overvejelser, kulturelle referencer, andre relevante forhold, alt sammenholdt med en oversættelsesteoretisk gennemgang.

II: De tre salmer

Der er ingen umiddelbar sammenhæng mellem Luthers, Ingemanns og Lina Sandell-Bergs tekster. De repræsenterer tre forskellige salmetyper, tre forskellige synsmåder på kirke og kristendom, alt dette er der gjort rede for af andre i andre sammenhænge. For denne behandling er udgangspunktet at de foreligger som givne tekster, og der er ikke noget umiddelbart behov for at gennemlyse dem med henblik på at finde eller ikke finde ligheder, forbindelser, overensstemmelser i forudsætninger dem imellem.

Ikke desto mindre er visse forhold iøjnefaldende. For en helt umiddelbar betragtning står det som man skulle kunne betegne *"Ein' feste burg"* som en mandig salme, *"Tryggare kan ingen vara"* er indiskutabelt en børnesalme, og det ville næppe føles urimeligt da at se *"Dejlig er Jorden"* som bærer af et kvindeligt verdensbillede. Epitetet "kvindelig" om Ingemanns digtning nærmer sig ganske vist det fortærskede i al dets fordomsfuldhed, dels er det ikke rigtigt hverken i forhold til begrebet kvindelighed eller til fænomenet Ingemanns digtning, dels er der ikke meget indhold i det. Derfor anvendes det heller ikke her som en karakteristik af Ingemanns digtning, men som en tilnærmet beskrivelse af det verdensbillede denne specielle salme gengiver[2].

Forholdet kunne nemlig opfattes sådan at hvor den ene er kampberedt, udadvendt handlekraftig, præget af selvbevidst hån over for modstanderen, dog under respektfuld anerkendelse af hans kræfter, og den anden er en lang række af trøsterige svar på ængstelige stemninger i et skræmt og

---

[2]Jvf. Anne-Marie Mais og Anne Nilsson Brügges betragtninger over emnet Guds moderlighed i den nordiske kvindelitteraturhistorie "Faderhuset" 1993 - netop med udgangspunkt i Ingemann og Lina Sandell

mørkeræd barnesind, så er den tredje livsglad, forsonende, koncentreret om det evige i det nære, den kunne såmænd uden for stort besvær lægges i munden på en moder Maria af Nazareth der jo som bekendt *"gemte alle disse ord i sit hjerte og grundede over dem"*.

Det ligger så åbent i tekstens overflade at den/de syngende i *"Ein' feste burg"* har *"kindt und weib"*; *"Tryggare kan ingen vara"* taler på børnenes vegne om *"barnets sanna väl allena"*, *"Dejlig er Jorden"* konstaterer at en fødsel har fundet sted.

Det svarer i og for sig til den populære opfattelse man har fundet i den nordiske undersøgelse 1993-96 af salmens rolle i dag; de beskrivelser af de tre salmer(s førstestrofer) der har vundet størst tilslutning i alle de nordiske lande, svarer ubesværet til de her fremførte mandlig-kvindelig-barnlige egenskaber ved de tre salmer.

De to første er skrevet på en oplevelse af en truende verden, en verden der ophørligt vil en til livs og hvor det eneste håb ligger i profetens trøsteord. Hos Luther indgår tilmed den klare bevidsthed om at alt jordisk, enhver jordisk glæde kan fortabes (*"Nemen sie den leib,/ Gut, er, kindt und weib"*). Ligeså kontant er forholdet til tilværelsen i: *"Han oss föder och oss kläder"*[3]. Der er langt til skønhedsdyrkelsen og evighedsperspektivet hos Ingemann; han påstår ligefrem at jorden er dejlig, at dens riger er favre, at Guds forjættelse aldrig forstummer, at himmelrummet er befolket af syngende engle som jorden af syngende pilgrimme i tillid til fredsbudskabet over Bethlehem julenat. Det er langt fra den svenske bearbejdelses *jemmerdal*.

I Ingemanns salme ligger der naturligvis ligeså megen trods som i de andre, ligeså megen besværgelse af jordens grimhed, af himlens grå tomhed, af materiens rå skrål på vejen til fortabelsen, ligeså megen protest mod dyrkelsen

---

[3]der ganske vist ikke er formuleret af Lina Sandell, men af udgiveren Frederik Engelke 1873

af nuet med den indbyggede rædsel for hvad fremtiden kan bringe, og mod påstande om at Gud er død, som man finder i Luthers dystre dommedagsvisioner. Som sandheden ikke ville være til uden løgnen fandtes, det gode ikke uden det ondes eksistens, således kunne heller ikke skønheden udfolde sig om ikke på baggrund af hæsligheden, altså f. eks. netop de lidelser unge mænd, danske og tyske, netop havde gennemgået i de foregående tre års krig.

Iøjnefaldende er også tiden for tilblivelsen af de tre salmer.

Luthers *"Ein' feste burg"* sættes sædvanligvis til årene 1526-28 under de store trosstridigheder, flere salmebogsredaktioner har ladet sig overtale af argumentationen for årstallet 1529; i denne periode var Luther indviklet i konflikter ikke alene med romerkirken, men også med Erasmus af Rotterdam og med Zwingli. Det bør imidlertid ikke overses at det er et krigsfyldt, stærkt blodigt årti; der er bondekrigene[4], der er krigene mellem Habsburgerne og Frankrig om herredømmet over Italien med Roms plyndring 1527 som et af højdepunkterne, der er tyrkerstormen på Wien 1529. Der var mange gamle fjender lede der gjorde sig for alvor vrede.

Også Ingemanns "Dejlig er Jorden" udspringer af en krigssituation, i øvrigt i sin karakter ikke meget forskellig fra 1520'ernes. Den er skrevet i 1850 efter afslutningen af treårskrigen og efter hvad man ved, direkte foranlediget af forhåbningerne til freden, Ingemann levede med i og tog stilling til begivenheder og stemninger under krigen[5].

Forholdet er det er at treårskrigen begyndte som et slesvig-holstensk oprør mod den lovlige regering i hvad der

---

[4]I min roman "Don Juans Døtre" 1993 har jeg givet en skildring af en episode fra bondekrigene.

[5]Jvf. Carl Langballe: B.S.Ingemann Et Digterbillede i ny Belysning Kbh 1949 pp.221-238

var en udløber af tilsvarende revolutionære bevægelser i store dele af det øvrige Europa med blodige borger- og interventionskrige til følge. Den revolutionære periode under og efter 1848 udgør en fuldstændig parallel til den revolutionære periode i 1520'erne; det var andre samfundsklasser end bønderne der tog initiativet, men det ændrer ikke på selve den sociale omvæltning der også berørte det ellers så harmoniske Norge med Marcus Thranes arbejderbevægelse.

Mens altså Luthers kampsang ("reformationens Marseillaise" som Helge Dahn uvist med hvilken kilde kalder den) beskriver troppernes allokering på den store slagmark mellem godt og ondt, så er Ingemanns fredshymnen efter slagene. Fælles er at de begge ser et kollektiv, Guds folk, de mennesker i hvem Gud har velbehag, menneskeheden som sådan.

I begge henseender adskiller de sig fra Lina Sandells.

"Tryggare kan ingen vara" er ganske vist næsten samtidig med Ingemanns fredssalme, den er fra 1856, og burde derfor være skrevet på et tilsvarende erfaringsgrundlag. Men Sverige havde ikke netop stået i en national overlevelseskrig, tilsvarende begivenheder lå for Sveriges vedkommende 45 år tilbage i tiden, før digterindens personlige erfaringskreds; hun er født i 1832. Det foreligger naturligvis som en mulighed at hun har været inspireret af begivenhederne under Krimkrigen, de svære bombardementer af finlandske havnebyer, den britisk-franske besættelse af Åland; en kendsgerning er det at den svenske offentlighed var stærkt engageret i spørgsmålet om hvor vidt Sverige-Norge skulle tiltræde alliancen med Storbritannien og Frankrig mod Rusland, bl.a. med henblik på en generobring af Finland.

Man kan ikke på forhånd afvise en læsning af denne salme som en bøn mod svære plager. Teksten gør det muligt. Alligevel trænger dens barneperspektiv sig på som det mest

markante element i forståelsen af den, dens tætte forhold til bibelsteder, søndagsskolens skriftsteder som det næste.

Der er forskel på tidsperspektivet i de tre tekster. Hos Luther er det her og nu det foregår, det understreges kraftigt af ordet "*itzt*": det er netop nu vi er truffet af nøden, det er netop nu den gamle vrede fjende mener det er alvor. Selve den forestående kamp kan nok have store omkostninger inden den endelige sejr er i hus, men "*Sie habens kein gewin*", fremtiden bliver ikke anderledes end nutiden: magten, æren og riget tilhører under alle omstændigheder Vorherre.

Lina Sandell skriver inden for en lignende tidsramme: livskampen er her og nu, og vilkårene for den ændrer sig ikke, vi kan rammes af sorg, vi kan have lykken med os, det gør ingen forskel hverken for Gud eller for de syngende. Poetisk set har denne nutidighed den store fordel at den bliver samtidig med sin læser hver eneste gang den synges eller læses. Teksten bliver ved sin nutidighed til samtidig med at den gentages. Det gælder ikke "*Dejlig er Jorden*". Nok er den ligesom Lina Sandells en reflektion over livets vilkår hvor Luthers er krigsreportage iagttaget fra fæstningskronen. Men i Ingemanns reflekterer de syngende med digteren over det altidige; digtets fixpunkt er ikke det oplevede, det syngende nu, digtets fixpunkt er julenat da englene sang forjættelsen, det ord selv ondskaben ifølge Luther skal lade stå. "*Dejlig er Jorden*" er historieskrivning, en betoning af kristendommen som den store beretning, historien. Derfor færdes Ingemann i alle grammatiske tider, præsens, futurum, præteritum, nuet er ikke bare et nu, et netop nu, et øjeblik mens fronten formeres til den afgørende kamp, den allersidste dyst, nuet har sin karakter af daet. Hvad englene sang den julenat, udgør svaret på alle de spørgsmål der rejses af de foregående verseliniers påstande.

Derved forvandles digtets nutid til et altid, i hvert fald et altid efter frelserens fødsel, inden for vor tidsregning. Fortrøstningen tager dermed magten fra ængstelsen og giver plads til at de syngende kan give sig hen i skønheden og glæden, Kristi komme har skabt menneskene et overskud der er større end de fæstningsmure de to andre føler behov for at være omgivet af.

"Ein' feste burg" er den salme der sætter normen for den lutherske tradition, og *"Tryggare kan ingen vara"* lever og skriver sig ind i denne tradition, mens *"Dejlig er Jorden"* udgør en påfaldende undtagelse, et forhold talrige teologer har haft anfægtelser ved[6] hvad der måske undertiden mere skyldes svigtende evne - eller vilje - til at læse hvad Ingemann faktisk skrev, end det skyldes hvad han faktisk skrev.

Litterært deler de sig to mod én. I virkeligheden er de jo nemlig fælles om det nære forhold til bibelord og skriftsteder, Luthers tættest og mest koncentreret til Salme 46, Ingemanns til Lukas 2,10-14 og Lina Sandells til en række skriftsteder på grænsen til bibellotteriet.

Hver for sig er de tre salmer - og det skal siges skønt det er en selvfølge - præget af dem der skrev dem, af tiden de blev skrevet i, i den sociokulturelle kontekst de indgik i som nyskrevne. Det er som sagt en selvfølge. Hvad der derimod ikke er en selvfølge, det er at de tre salmer hver for sig og på hver sin måde ved brugen kommer til at sætte præg på den/dem der synger dem, på den tid i hvilken de bliver bragt i anvendelse, på den sociokulturelle kontekst de indgår i gennem salmebogen.

Vi skal vende tilbage til at *"Ein' feste burg"* er en kernesalme der har haft sin plads i salmebogen og ved gudstjenesten siden reformationen og introduceret i oversættelse kort efter at den forelå på originalsproget, mens

---

[6]Således Ludwigs 1927: *"Overbeviste Kristne vil dog kun kunne synge den med Forbehold".*

de to andre er kommet sent ind i kirkens sammenhæng, i den finske salmebog først ved revisionen i 1986, i de andre lande et halvt århundrede tidligere.

Det er i sig et udtryk for en sociokulturel kontekst at kirken i Finland har skullet bruge 130 år på at indhente Ingemann og Lina Sandell. Som vi har vist, var det i disse tilfælde ikke oversætternes skyld, teksterne forelå.

II,1 **Ein' feste burg**

Forholdet mellem salme og den eller de tilgrundliggende bibeltekster er afgørende i bedømmelsen af forholdet mellem originaltekst og oversættelse. Dette referencepunkt er fælles for digter og oversætter og udgør derved noget enestående i oversættelseslitteraturen; i ingen andre tilfælde vil oversætteren på samme måde kunne gå til den samme kilde og få vendinger, udtryk, billeder og stemning forærende af ganske vist en anden oversætter, nemlig den eller dem der har foretaget oversættelsen af det eller de pågældende bibelsteder, men dog vælge ud af formuleringer der allerede eksisterer, ofte også vil være modtagerkredsen bekendte på målsproget.

Dette gør salmeoversættelser til et særligt fænomen inden for litterære oversættelser i almindelighed. Når det specielt gælder Luthers salmer og i hvert fald for *"Ein' feste burg"*, er forholdet yderligere det interessante at der allerede for den tyske grundtekst er tale om noget der ligner en oversættelse. Luther har taget udgangspunkt i Salme 46, Salme 46 danner grundlag for Luthers salme.

Dog ikke den hele Salme 46, ej heller Salme 46 alene. I dennes vers 3 og 4 oprulles der vældige kontinentalbevægelser, i deres sproglige kraft temmelig forbløffende

eftersom deres digter ikke har kunnet sidde inde med en geologisk viden som først Niels Steensen gjorde de indledende opdagelser af i 1669. Man kunne forestille sig at Luther ikke har anet hvad han skulle stille op med så fantastiske sprogbilleder. Det er først fra vers 7 han finder noget han kan bruge, nemlig forestillingen om den store alliance mellem fjenderne af Guds folk. Sin storslåede indledning finder han i vers 8: Jakobs Gud er vor faste borg. Af den fremkaldes det øvrige.

Luther havde i skrivende stund - hvornår det så end var, de lærde er stærkt uenige om det - stærke personlige erfaringer af faste borge. Han havde faktisk opholdt sig på en sådan efter rigsdagen i Worms, nemlig på Wartburg, og havde derfra set ud over en verden der rustede sig til kamp mod ham og som han opfattede det: mod evangeliet.

Udtrykket *"wehr und waffen"* genfindes ikke i den danske oversættelse af Salme 46. Det nærmeste bibeloversættelsen kommer, er vendingen "tilflugt og styrke" der svarer ganske præcist til de latinske *"refugium et virtus"* som Luther selv henviste til. Indholdsmæssigt er der god dækning for de militære gloser i Salmens vers 10 hvorefter Gud splintrer buen, sønderbryder spydene, skjoldene tænder han i brand. Det kræver efter almindelig menneskeforstand våben og værge. Vendingen ligger imidlertid tæt op ad Salme 59, 10.

Salmens udtryk "Gud bringer den (dvs. Guds stad) hjælp" (vers 6) og "Hærskarers Herre er med os" (vers 8) kan udmærket dækkes af *"Er hilfft uns frei aus aller not"*, en vending der dog finder bedre ækvivalens i Salme 54, vers 9: (Guds navn er godt) "thi det frier mig ud af al nød".

Derimod er Luthers malende skildring af *"der alt böse feind"* tilsyneladende hans tilføjelse når man alene ser den i forhold til grundteksten i Salme 46. Støtte for skildringen kunne findes andre steder, f.eks. i Salme 56, 57 og 59.

Om str. 2 henviser Helge Dahn til Paulus' brev til efeserne 6,11ff. Det er interessant for det modsiger i et og alt Luther; Paulus mener at mennesker kan blive stærke i Herren, at de kan udrette noget iført Guds rustning, mens Luther overlader striden til Kristus, *"der rechte man"*. Det ville nok være bedre at søge Luthers inspiration i Johannes Åbenbaring 19,11.

Samme sted, men i kap. 9, skal man sikkert også søge de forestillinger der bærer str. 3 om en verden fuld af djævle der vil opsluge menneskene.

Str. 4 er ren prædiken, men fastholdt i stilen fra Salmernes bog.

Der er gode grunde til at den regnes blandt de centrale lutherske salmer[7]. De samme gode grunde gjorde sig gældende da *"Ein' feste burg"* blev oversat til nordiske sprog ganske snart efter at Luthers pen havde sat punktum. Der gik mange veje mellem Wittenberg og de lutherske centre i Norden, reformatorer, salmister og bibeloversættere havde studeret hos Luther og Melanchton; det gælder Michael Agricola, Olaus Petri, Arvid Pedersøn. Christiern II korresponderede med Luther hvis sympati for den landflygtige ikke forhindrede ham i også at skrive sammen med Friedrich I og hertug Kristian (III).

Det regnes for sikkert at det er Olaus Petri der stod for den første og grundlæggende forsvenskning, senest fra 1536. Til dansk oversættes den i eller omkring 1530, men det er uvist af hvem, og derfor kan det ene gæt være ligeså godt som det andet. Den der faktisk foretog oversættelsen, fastlagde i det mindste den danske tradition for denne salme, den holder sig længe, og som vi skal se, slår den igennem i de senere oversættelser.

Det er således denne ubekendte der flytter prædikatet den faste borg hen sidst i verslinien: "Vor Gud han er saa

---

[7]Se diskussionen om dens historie og udbredelse hos Anders Malling 1972

fast en borg", han udformer vendingen "skjold og værge" (som vi senere skal genfinde i de norske og danske udgaver af *"Tryggare kan ingen vara"*), han indfører vist nok af hensyn til rimmuligheden dobbeltudtrykket "nød og sorg". Den gamle fiende får navn af ham: Dieffuelen, og han introducerer udtrykket "argelist", vist nok ud fra den betragtning at list i sig selv også kan anvendes til det gode, og den list Dieffuelen bringer i anvendelse, naturligvis må være til det onde, det arge. For øvrigt mener Ordbog over det danske Sprog (ODS) at det er et indlån fra middelaldertysk.

I 2. str. finder vi en klar afvigelse fra grundteksten. Hvor Luther siger om den rette mand at han er den *"Gott har selbst erkoren"*, så har oversætteren hverken udvælgelsen eller den rette mand, kun at den der strider for os, er en vældig herre for hvem alting må "bugne", dvs. vige, give efter.

En interessant maritim drejning får den danske tekst i str. 3; hvor *"der Fürst dieser welt"* hos Luther er *"saur"*, gram i hu ville vi vel sige, så kan han dog ikke gøre os noget, der er "werdsens første wred" hos den danske oversætter, men har noget at have sin vrede i, for han "wil oss sencke ned" - et udtryk jeg tror skal tages efter pålydende, kirkeskibet skal kort og godt skydes i sænk. Det får verdsens fyrste som bekendt ikke noget ud af, for den sørøver har Christus nemlig fanget.

Hvis denne læsning er rigtig, så kaster den et spændende glimt ind i oversætterens samtid og miljø. Der er grund til at mindes at de første årtier af 1500-tallet er den danske flådes første storhedstid med Christiern II's admiraler som Søren Norby og skipper Clement i respektfuld erindring. Den danske samtid som brugte salmen, var på ingen måde mindre præget af krig og krigstrusler end Luthers tyske virkelighed; hertug Friedrich af Gottorp havde erobret Danmark by for by og under udfoldelse af megen

grusomhed, Christiern II gjorde sig store anstrengelser for at samle finanser og tropper med henblik på en generobring af sine nordiske riger, efter Friedrich I's død måtte hans arving Kristian III gentage faderens bedrifter og lade sine holstenske styrker erobre landet; det skete under det mest omfattende bonde- og borgeroprør i dansk historie[8].

I øvrigt er der al mulig anledning til at tro fordanskningen er knyttet til Øresundsbyerne, først og fremmest det reformationsivrige Malmø. Og tilfangnetagne pirater binder man, i det store opgør mellem det gode og den Onde sker det ved "Eth Guds ordt".

Ét er helt sikkert: oversætteren har opfattet Luthers tekst således at *"wörtlein"* i str. 3 og *"Das wort"* i str. 4, 1. vers er et og det samme; han skrev nemlig aldeles utvetydigt: "Thet samme ordt the lade well staa"[9]. I digtets poetiske univers er Christus den der modstår den gamle fjende og frelser os mennesker på slagmarken; det er tilfældet i str. 2 og 3. Hvorfor skulle det ikke være det i str. 4? Hvis det har været oversætterens forståelse af Luthers tekst, giver det sammenhæng i salmens ordlyd. Det særlige ved Guds ord i betydningen Christus er just at hverken død eller djævel var i stand til at overvinde ham, eftersom han genopstod på tredjedagen. Det er præcis denne forjættelse for alle troende der er strofens indhold og budskab.

Det stemmer desuden med hvad Luther i sine breve fra disse år gang på gang gav udtryk for. Salmens første oversætter var ikke bare digter med indsigt i og fornemmelse for poetisk sammenhæng, han var også nær på den lutherske tænkemåde.

---

[8] Også disse år har jeg skildret i romanen "Don Juans Døtre"

[9] Anders Malling 1972 har drøftet dette problem indgående og er nået til den modsatte slutning: *""Das wort" viser ikke hen til "wörtlein""* (V p. 156n).

I øvrigt kunne rimene i de første danske vers give anledning til mange betragtninger over hvor smidigt oversætterens sprog (skånsk? nordøstsjællandsk?) har kunnet modulere stavelser og lydforbindelser; således klarer han at rime "han er" på "hed(d)er"[10], og "inthet" på "fangit". Det kan dog næppe være en selv nok så smidig modulation der har kunnet få en slags rimvirkning ud af ordparrene "offuerwunden" og "bugne" (str. 2), "opslugge" og forbiwde" (str. 3) samt "haffue" og "naade" (str.4).

Det er nemt at sige at det er tiden; folkeviser fra 1500-tallet rimer heller ikke sikkert, ikke for et moderne øre, men heller ikke for skriftbilledet. Det er ikke tiden; Luther rimede fast og kontant, det samme gjorde Olaus Petri. I hans oversættelse drøner rimordene på plads i en tone der nøje svarer til originalens:

Vår fiende bätsk
är oss så hätsk;
På magt eller list
hafver han ej brist;"[11]

Det kan virke svagere når han i str. 4,5-6 må gribe til de noget indholdstomme udtryk *ifrå - också*. Men det er også det eneste.

På samme måde har Olaus Petri bevaret den lutherske stils folkelig-drastiske munterhed. Det er en kamp på liv og død der foregår, på evigt liv og evig død tilmed, men i overensstemmelse med folkelig omgangsform og sprogbrug, så reagerer han med morsomheder, des fler, jo værre det går:

"De måste låta oss med frid,
Ehvad de sjunga eller springa."[12]

---

[10]Endnu Carl Michael Bellman og hans samtidige klarede den type rim.

[11]Gengivet efter den moderniserede stavemåde i Hallio 1936

[12]Jvf. foregående note

Han går også på egen hånd ind i Salmernes Bog; det billedløse *mit seinem geist und gaben* gengives med vendingen fra Salme 17,8: *"och skyler under sina vingar"*; man tør gætte på at dette senere så ofte brugte billede i luthersk salmedigtning her optræder for første gang i Norden.

På indholdssiden falder det i øjnene at hverken *eyn wörtlin* (3,9) eller *das wort* (4,1) er sluppet med i oversættelsen. På baggrund af reformationens forsvenskning kan der ikke drives megen evangelisk eksegese, verdens fyrste har fået sin dom og dermed basta. Det lutherske nybrud i henseende til ægteskabet er heller ikke kommet med, Olaus Petri har kun været optaget af gods og liv. Endelig er hverken Worms eller verden i almindelighed fyldt af djævle, der er slet ingen djævle i Olaus Petris oversættelse, hos ham er det verden som sådan der i givet fald kunne være os gram.

Til gengæld får han derved en pointe forærende af sproget: verden er hunkøn (som på tysk naturligvis), hun bestræber sig forgæves på vor undergang, og *der fürst dieser welt* er kort og godt hendes formand. Det gør modsætningen til Herren Zebaoth desto mere markant.

I de første to strofer har Olaus Petri kunnet tage om sit modersmål med fast hånd og holde fast i Luthers vers ét for ét. I de følgende river enten tanken eller sproget sig løs, og digtet følger sine egne veje, flere og flere elementer forsvinder om bag nye billeder. De er til gengæld og i modsætning til den samtidige danske skabt af en digter.

Det er tydeligvis den svenske form der har ligget til grund for Jaakko Finnes en menneskealder senere. De samme udeladelser, omdigtninger og tilføjelser gør sig, her og der aldeles ordret, gældende på de samme steder.

Umiddelbart springer det i øjnene hvorledes muligheder for rim er afgørende for betydningsindholdet. Olaus Petri har ikke kunnet se nogen udvej for på svensk at vise hvorledes nød og sorg har ramt/truffet/berørt menneskene og har

derfor set sig nødsaget til at vende det rundt; Gud hjælper ikke som den agerende i forhold til den nød der har ramt menneskene; de henvises til at håbe på hjælpen. Det virker som en kraftig afsvækkelse af det lutherske budskab. For en ikke-teolog forekommer det rent ud sagt ikkeluthersk at de troende skal vise aktivitet for at opnå Guds hjælp, men sådan er det åbenbart aldrig blevet opfattet på svensk grund, siden ingen senere teologer har afhjulpet det tvivlsomme sted. Rimordet "bygga" fremkalder på sin side den allerede i 1500-tals svensk lidt ubehjælpsomme form "vårt vapen trygga" (?). Det er ligeledes rimkrav der fremkalder påståeligheden i den finske tekst: aivan/ganske, aldeles har ingen umiddelbart ækvivalent i den tyske grundtekst. Den finske oversætter har kendt formentlig både den danske og den svenske dobbeltform nød og sorg, synes at have opfattet sorg i den betydningsnuance ordet fremdeles har eller har fået på tysk, nemlig "bekymring" med indebyrden at ængstes for fremtidigt besvær i tilværelsen, nemlig vaiva, i genitiv vaivan. Hvorved han dog tillige opnår alliterationen "vaaran, vaivan".

Interessant er det at ingen af de nordiske oversættere får skabt rum for Luthers "itzt": nemlig at nøden træffer menneskene i dette nu. Derfor går noget af dramatikken ud i oversættelserne.

De ord skulle de efterfølgende generationer og salmebogsredaktører så lade stå stort set uforandrede gennem de følgende 250 år. Så var tiden også løbet fra dem.

II,1,2: Efterfølgerne

"Vor Gud, han er saa fast en Borg" genfindes i Evangelisk-christelig Psalmebog af 1798[13], "den store katastrofe i

---

[13]Gennemgangen grunder sig på udgaven fra 1845 der rummer et tillæg hvori Mynsters myndige nyoversættelse har fået en helt særlig fremhævelse. Det kan ikke undre, tillægget var udarbejdet

vore salmebøgers historie" (Anders Malling 1978). I den form Luthers oplæg her har fået, er det vanskeligt at beskrive den som en oversættelse. Den der har givet digtet den foreliggende form, har tilsyneladende ikke forholdt sig til grundteksten, men derimod til den traditionelle sprogdragt. Nr. 190 i Evangelisk-christelig Psalmebog er derved et lærestykke i hvorledes man ud fra ideerne i den herskende teologiske strømning frit omskriver og tilpasser salmistens ord. Omskrivninger kan i andre sammenhænge gøres nødige ud fra rent sproglige årsager, men her er der tale om ren ideologi[14].

Påfaldende er det hvordan Guds magt gøres relativ: *"Han kan os bedst bevare"*; superlativen antyder at andre kræfter også er i stand til at bevare os i hvert fald i et vist omfang. Konsekvent omtales derfor også "vor egen Kraft" som *"for svag"*, jvf. at Luther er absolut: *"Mit unser macht ist nichts getan"*, intet kan udrettes med den. Det finder da naturligt nok sin begrundelse i at den gamle fjendes magt heller ikke er absolut, den må i 1798 nøjes med at være *"saare frygtelig"*. Det er selvsagt ikke uden

---

og redigeret af Mynster. Det er i øvrigt dette tillæg der i den kirkelige anekdoteflora har sat den blomst at der kun skulle en af Grundtvig med og den oven i købet på melodien "Herre, jeg har handlet ilde". Mynster skrev lige ud at Grundtvig var umulig at have med at gøre. Det endte dog med hele fire Grundtvigsalmer.

[14]I min egen oversættelsespraksis har jeg i visse tilfælde haft lignende anfægtelser, især når det gælder Johan Ludvig Runebergs mest bodfærdige beskrivelser af den dømmende og straffende guds udskejelser over for de forbrydere alle mennesker uden undtagelse er i denne kristendomsopfattelse. Jeg har da udeladt og gjort opmærksom på at jeg har udeladt de pågældende strofer.

Det er et principielt problem i oversættelsen af brugslyrik. På den ene side står kravet om at oversætte hvad der står - og i tilfældet Runeberg hænge ham ud for hvad jeg ser som en falsk kristendomsopfattelse -, på den anden side hensigten med oversættelsen, nemlig at skabe en brugbar, dvs. sangbar, ny tekst på dansk som man kan stå inde for. Det samme problem gælder f. eks. oversættelsen af Bellmans værker hvor en oversætter som Leif Bohn har erklæret det som sit mål at forklare hvad Bellman faktisk skrev.

forbindelse med at den gamle fjende ikke længere er den første danske oversætters Dieffuell, men udpeges som *"Syndens Lyst"* som har karakter af hvad senere tider kaldte en femte kolonne. Fjenden samler sig nemlig ikke til belejring af Guds fæstning som hos Luther, den *"Sig reiser i vort Bryst "*, og det er jo altid farligt. Omskriveren har da heller ingen forståelse for at denne gamle fjende skulle være identisk med den Luther uden omsvøb og med henvisning til Johannesevangeliet 16,11 har kaldt Verdens fyrste, en djævelskhed der videre udbygges i Åbenbaringen; her er det onde bare jordisk: *"Al Verdens stolte Magt"*.

Verden er da heller ikke fuld af djævle, de er uniformerede og disciplinerede til en *"Mørkets Hær"*, eller i str. 4 næsten som et ekko af den da helt nyskrevne Marseillaises fjendebillede *"Mørkets frække Skarer"*. De gode gamle udtryk "gods, ære, barn og viv" samles i det mere abstrakte, det mere relative *"Alt, hvad os kierest er."*

Slutningen er poetisk set ikke ueffen:

"Skal Livet mistes med,
Vi tabe ei derved!
Guds Himmel staaer os aaben."

"Med" betyder her "også", "tilmed". Den blinde høne har fundet et guldkorn; til gengæld hakker den grusomt i str. 2 for at få fødderne til at passe til tankens tomhed:

"Hans Arm, hans Arm er stærk."

Åh, ja, vist har også den Herre Christ to arme, men det er lidt pedantisk at nævne dem hver for sig.

Omskriveren har ikke været bibelstærk, heller ikke nogen stor digter, men omvendt været dybt præget af tidsånden. Den meget kyndige oversætter Jakob Baden fremførte en ganske lignende kritik af salmekommissionens maltraktering af Luthersalmen allerede ved prøvehæftets fremkomst i 1793 (se Malling 1978), men det hjalp ikke så meget. Den hovedskyldige synes at være visedigteren Werner Abrahamson, og han var dog kaptajn ved artilleriet og burde have haft

indsigt i fæstningsvæsen. Knud Lyne Rahbek er næppe heller helt uskyldig.

I hvert fald fremkaldte det hurtigt et behov for at gøre det bedre, dvs. bringe teksten tilbage til Luther. Grundtvig og Wallin har fat i den næsten samtidigt og ikke uden sammenhæng med 300-året for Luthers demonstration i Wittenberg. Af påfaldende gode grunde gjorde Grundtvig det til en salme om kirkens position i datidens samfund, af samme årsag blev hans oversættelse ikke den der fyldte kommende danske salmebøger, selv om den i enkeltformuleringer fik indflydelse på dem der faktisk kom til at stå der.

Til gengæld fik den svenske udgave i 1819 års psalmbok blivende betydning. Både P. A. Sondén og Wallin gav deres bidrag til den i dens endelige form, men hvem der ydede hvilke, får stå hen i denne sammenhæng, det vigtige er at se hvorledes den både bevarer træk fra Olaus Petri og indfører andre fra Luther selv.

Der kommer stadig hverken *kind* eller *weib* med - et træk heller ikke Grundtvig vovede sig ind på - det klaskes sammen i det ganske omfattende ord *"allt"*, nemlig hvad der er ud over gods, ære og liv. Til gengæld er der blevet plads til både *wörtlin* og *das wort*; det kommer nu til at lyde: *"Ett ord kan honom fälla"*, og *"Guds ord och löfte skall bestå"*. Djævlene der fylder jorden hos Luther, dukker ligeledes op under navn af *"mörkrets härar"*, men alene i 3. str.; i str. 4 hvor Luther har gjort dem til de aktive der ganske vist må lade Guds ord stå, men i øvrigt kan påføre menigheden alle tænkelige skader, er de forsvundne, i 1819 er det menigheden der med Guds ord i hjerte strider glad for himmelen og sætter gods, ære og liv på spil. Mere modsat tanken hos Luther og stridende mod str. 2 kan det næppe fremstilles. Det svarer smukt til at menigheden også er den aktive part allerede i str. 1, 3-4: *"På honom i all nöd och sorg/vårt hopp vi vilja bygga."*

Det er langt fra Luther. At menneskene skulle kunne tilkæmpe sig himmelen ved nok så store investeringer og nok så megen hjertelig kampgejst, er vist hverken evangelisk eller luthersk. Ikke desto mindre står det der og er blevet sunget af svenske menigheder siden 1819.

Overraskende er også billedet af *der alt böse feind* i str. 1. Ikke at han her kaldes *"mörkrets furste"*, men hvor han kommer fra. Efter almindelige forestillinger og dødsrigers, helveders og lignende rigers så at sige kosmografiske beliggende er det forbløffende at man lader ham stige ned og dermed antyde at han kommer fra det høje. Der er vist ikke dækning for det i Johannes Åbenbaring. Mørkets fyrste stiger nok ned fordi det rimer så godt på "vred".

Noget nærmere Luther både i tanke og sprogtone kom J.P.Münster med udgaven i tillægget 1845 til Evangelisk-Christelig Psalmebog. "Vor Gud han er så fast en Borg" står ganske vist bogstaveligt uden for nummer, idet der som det allersidste står at *"No. 190 i Psalmebogen kan ogsaa synges saaledes"*, og så kommer den form der er slået igennem siden.

Det er en i det hele ganske vellykket rekonstruktion der er foretaget. Nok må vi give afkald på Guds bevæbning i 1,2; her er hverken *wehr* eller *waffen*, til gengæld er billedet af borgen udbygget: *"Han kan os vel bevare"*. En overraskende præteritum: *"Han var vor Hielp"* indføres i 1,3, det er altså Abrahams, Isaks og Jakobs Gud der fremdeles er *"Vort Værn i al vor Fare"*. Men Luthers lynende aktualitet, hans stadige *ytzt*, det kommer ind anden gang, nemlig i skildringen af den bøse fjende.

Str. 2 er gengivet fra den tyske original med stor trofasthed, og i str. 3 slår det lykkelige gnister i sproget:

"Og myldred Dievle frem paa Jord,
Og os opsluge vilde,
Vi frygte dog ei Fare stor,

De deres Trusler spilde.

Aktualitetsfornemmelsen får en vældig understregning af det vældige leben af mørkets magter der løsriver sig fra jordhøjene i den danske folketro og som i et godt og drastisk eventyr kommer som kannibaler, men kan lees bort. Billedet har god dækning i Johannes Åbenbaring 20, 7-9. I konsekvens heraf identificeres *Der Fürst dieser welt* med mørkets drot, og hvad der hos Luther kun er en sindsstemning, forvandles her til onde handlinger: løgn og mord og spot, det abstrakte konkretiseres og gøres visuelt og auditivt genkendeligt. Det er ikke overraskende en formulering lånt fra Grundtvig (1836). Str. 4 er en fornem opvisning af oversætterkunst, det er så nær ordret efter Luther som man kan komme på et nordisk sprog.

Med et par enkelte rettelser blev det Münsters rekonstruktion der kom til at stå.

Den var M. B. Landstad naturligvis bekendt med da han i 1855 tog sig for at oversætte Luthers salmer. I den skikkelse vi finder den i Norsk Salmebok 1984, er det imidlertid den af de nordiske der er mest Luther. Vi har af Landstad fået *"skjold og verge"* (som han kan have lånt af Grundtvig 1815), selv Luthers *erkoren* kan komme på plads i verset *"som Herren selv har kåret"*. Djævlene i str. 3 myldrer ikke som i den danske, de nøjes med på luthersk vis at opfylde verden. Kun i str. 4 skuffer Landstad og som så mange før ham på Luthers konkretioner af hvad mennesker har kært og kan miste: djævlene *"røver alt vi har"*. For dette tab i én sproglig henseende får vi oprejsning i de jævne, mundrette, sandt lutherske sidste vers (4,7-9):

la fare hen, la gå!
Mer kan de ikke få.
Guds rike vi beholder.

Næsten lige så præcis i gengivelsen af originalen var Elias Lönnroth i 1867 med forslaget til en ny forfinskning. Også her får menigheden lov til at synge om Guds våbenudrustning

i str. 1, og fjendeskikkelsen benævnes med glosen *"vainooja"* der ud over "fjende" også rummer "den der forfølger" med rige associationer til den romerske kejsertids grufulde terror mod de kristne, "den der skaber ufærdstider". Str. 2 er hos Lönnroth næsten tydeligere end hos Luther fordi det siges at vi kan besejre mørkets magter ved Herrens hjælp. Også hos Lönnroth er verden fuld af djævle - oven i købet med det yndede bandeord *"perkeleitä"* - og endnu bedre: han lader verden koge, syde (kiehua) fuld af fandener, der er virkelig vulkanske kræfter i gang her. Han er også bibelsk i benævnelsen af verdens fyrste: *"päämies maailman"*, og det samme bibelske træk finder vi i str. 4: når Gud er med os, hvem kan så hindre os i at sejre?

Får vi barn og hustru med hos Lönnroth, han der som Luther selv giftede sig sent og var meget nært knyttet til sine døtre? Så godt som: vort liv, vor lod, vor lykke (*"henkemme, osamme, onnemme"*), som man ser: med bogstavrim.

Elias Blix omsatte den til nynorsk 1869, bare to år efter Lönnroth. Den afviger i ordlyd ganske meget fra Landstads bokmålsudgave, den er ligeså teksttro, den er ligeså mundret - men endnu enklere, folkeligere i sprogtone, lægger sig i flere vendinger tæt op ad folkesprogets glæde ved stående vendinger, ordsprogsagtige: *wir sind gar bald verloren* får det forfriskende *"det fekk ein usæl ende"*, og i 4,7 holder Blix sig ikke for god til at gengive Luthers appel til det nutidige med et troværdigt *"for sjå/ dei sigrar ei endå."*

Både Lönnroths og Blix' har de kvaliteter de danske reformatorer på Luthers tid ønskede af den folkelige salmesang: *"Vi ville det sige, som sandt er, at en fattig Dreng eller Pige, der sidder paa en Møgvogn og sjunger de 10 Guds Budord eller anden Lovsang af Skriften, Gud til Lov, at han eller hun er bedre og mere agtendes for Gud end mange Præster og Munke og Kanniker, der staar fra Morgen til*

Aften knurrendis og raabendis uden ret kristen Tro og Gudelighed, intet agtendis, hvad de sige, sjunge eller læse[15]"

Hos disse to oversættere, den finske og nynorske, er teksterne i god overensstemmelse med daglig sprogbrug.

- I Virsikirja 1986 har man givet den i en revideret, på sine steder afbleget udgave, i øvrigt uden at nævne Lönnroths medvirken. Interessant er det således at *perkeleitä*, Lönnroths direkte gengivelse af *teufel*, er afmildnet til "løgnens engle"; de syder heller ikke op, men nøjes med som hos Luther af opfylde denne verden. Logisk nok er det da også dette abstractum *valhe* (løgn) der repræsenterer *der Fürst dieser welt*, ligesom *der alt böse feind* er abstraheret til "ondskabens ånd", det er muligvis mere demokratisk og i overenstemmelse med tidsånden, på sin vis at kalde en spade for en spade, men det er ikke bedre lyrik, og det giver en dansk iagttager mindelser om Evangelisk-Christelig Psalmebogs frygtsomhed for omverdenens rationalistiske reaktioner.

De ord vi vel må lade stå. Indtil videre.

II,2 Dejlig er Jorden

Diskussionen om Ingemanns freds-, jule- og begravelsessalme er antydet foran; dens folkeyndest er indiskutabel. Den var ikke desto mindre ganske længe om at komme til Sverige og Finland, en drøj menneskealder, endnu længere om turen til Norge, skal man tro Malling. Det drejer sig endda om den menneskealder inden for hvilken den kirkelige kontakt mellem de nordiske lande var tættere og livligere end i nogen anden periode før eller senere; de frie kirkesamfund arbejdede i hele Skandinavien, højskolebevægelsen havde forbindelser overalt, den akademiske verden var præget af de gamle studenterskandinavister.

---

[15]Her efter Fabricius: Danmarks Kirkehistorie 1936 II, 1 p. 220 og i hans retskrivning

Der gik 34 år inden den første svenske oversættelse forelå. Man bemærker straks at nuancen fra *dejlig* til *prægtig* er gået tabt når både jord og Guds himmel betegnes som *härlig*. Der opnås ikke en stigning gennem tre trin op til *skjøn*, til gengæld opnås en parallelitet i str. 1 med den varierede gentagelse fra Ingemanns str. 2: *Tider skal komme/ Tider skal henrulle*. Det kan også være at den konkrete og konkret karakteriserende beskrivelse af jord og himmel blegner til fordel for et pænt, men ikke megetsigende positivt udtryk.

Værst er det imidlertid gået ud over sidste halve strofe. Den vældige stigning til det centrale evangelium i ordets sande betydning af glædeligt budskab: *Os er en evig Frelser fød* er kastet rundt så hulter til bulter som tre led kan. Det er som om oversætteren ikke har set hvordan Ingemann nøje har fulgt Lukas 2, 10-11: først hilsenen, så opfordringen til at glæde sig, og så forklaringen på at englene i det hele taget har åbenbaret sig, og på årsagen til at menneskene kan fryde sig: "I dag er der født jer en frelser". I stedet for har man måttet nøjes med det sprogligt set slappe og indholdsmæssigt usikre udtryk: *"Herren bjöd"*.

Blot et par år efter den første forsvenskning kom den første finske oversættelse. Den er i den form den fik i *Virsikirja 1986*, endnu slappere, fordi den dels flytter Lukasvariationen fra 2,10-11 til 2,14 *"Ære være Gud"* og fred på jorden, dels og især fordi den ekspliciterer de teologiske følgevirkninger af Jesu fødsel med udtrykket *"kun Jeesus meille armon toi"* - da Jesus bragte os nåde, hvilket er sandt og kristeligt, men ikke meget poetisk.

Over for det står at den fastholder tretrinsstigningen i str. 1 med gloserne *kaunis* (køn/skøn) om jordens væsen, *kirkas* (klar/strålende) om Guds himmel, her kaldet Skaberens, samt *ihana* (dejlig) om sjælenes pilgrimsvandring. Oven i købet gentages den treleddede fremstilling, men

altså mod Ingemann, i str. 2; i stedet for hans *Tider* læser man her om 1) tid der ilede, 2) år der ruller (præcis samme udtryk som hos Ingemann) endda med bogstavrim og 3) generationerne der synker i glemsel.

Jorden hedder på finsk *maa*. På dansk har ordet én dobbelttydighed og bruges både som hos Ingemann om kloden, den fysiske verden, den der er Vorherres fodskammel, og om det emne, den materie vi dyrker, graver, pløjer, jævner. Den finske glose rummer en dobbelt dobbelttydighed, nemlig foruden de samme to som den danske har tillige betydningerne af ordet *land*, areal i modsætning til vand, og miljø i modsætning til by/hovedstad. Om dette forhold spiller ind i finnernes forståelse af Ingemanns salme, kan man kun spørge om. Det er på den anden side påfaldende at den danske nationalsang kunne hedde det samme[16], og at en korsang af den finske komponist Kari Rydman faktisk hedder det samme, nemlig *"Niin kaunis on maa"*[17] og i øvrigt i omkvædets form og mønster lægger sig tæt op af Ingemanns.

Dette nævnes dels som et kuriosum, dels for at påpege det forhold at oversætterne i deres litterære virksomhed er bundet til de muligheder der foreligger på målsproget. Tanker, indtryk, iagttagelser der kan udtrykkes på ét sprog, kan ikke altid udtrykkes på et andet sprog, og i hvert fald ikke på ethvert andet sprog. Sproglige valører skifter også. Man kan, som Olof Lagerkrantz siger det, *"komma texten nära men aldrig nå fram."*

Det er det vi ser belyst af de to Ingemannoversættelser. Forholdet rejser det sikkert naive og utvivlsomt ulutherske spørgsmål om ikke i hvert fald de svenske menigheder i Sverige og Finland kunne have været tjent med at

---

[16]I samlingen Nordiske salmer udg. af Det Nordiske Sømandskirkeråd 1958 er "Der er et yndigt land" dog gengivet ved "On armahainen maa"

[17]Publiceret på LP Love Records LRLP 156 uden årstalsangivelse

gøre som den norske: at aftrykke Ingemann på dansk, blot med en tilpasset ortografi?

II,3 Tryggare kan ingen vara

"*Tryggare kan ingen vara*" anføres i det rikssvenske tillæg af 1921 med seks strofer, i psalmboken af 1937 med fem idet man har fjernet strofen der bygger på Matthæus 10,29-30; den finske har ligeledes seks, men ikke de samme som den svenske, den finlandssvenske af 1943 er identisk med den rikssvenske af 1937, mens den danske rummer syv strofer. Det er iøjnefaldende at kun den danske medtager slutstrofen om den evige salighed. Begge de norske omfatter fem strofer.

Forholdet er nemlig ifølge Malling 1962 det at Lina Sandells oprindelige tekst fra 1856 omfattede 5 strofer, nemlig dækkende motiverne 1) de kristnes maksimale tryghed, 2) Herrens omsorg, 3) ingen nød og ingen lykke, 4) glæden over Jacobs Gud, og 5) barnets sande vel. Ved udgivelsen af "Lofsånger och Andeliga Wisor" 1873 ændrede Fredrik Engelke imidlertid disse strofer og føjede yderligere 5 til, nemlig 1 med motivet fra Lukas 12,7 om at vore hovedhår er talte, en strofe Engelke skød ind mellem Lina Sandells 3. og 4. str., og satte de øvrige 4 ind efter barnets sande vel. Disse fire nye strofer omhandler treenigheden, i str. 7 om Gud Faders nåde, i str. 8 om lammets blod, i str. 9 om Helligåndens tugt og husvalelse og konkluderer på den evige salighed. Disse sidste fire er poetiske katastrofer, formet som de er over banaliseringer af fromme klicheer. Det er interessant at bl.a. den danske oversætter har genskabt en vis poesi på dette grundlag.

I sin omskrivning af originalteksten fremhævede Engelke det barnlige: *de Christnas lilla skara* kaldtes nu *Guds lilla barnaskara, Herren sina trogna* forsvinder til fordel for *Herren ... de sina*, dette udtryk i str. 3 til gengæld

erstattes af *sina barns*, ligesom nød bliver til *bekymmer*. I overensstemmelse med understregningen af barneperspektivet omskrives også verset *Ty han älskar sina wänner* til (det poetisk set langt bedre) *Han, wår Wän(sic) för andra wänner*.

Det er disse nyformuleringer oversætterne siden tager stilling til, ikke originalens.

Helge Dahn 1968 henviser til følgende skriftsteder: i str. 2 til Salme 91,4, 48,3f og 103, 13, str. 3 til Romerbrevet 8,35 og Johannes 10,28, i str. 4 til Matthæus 10,30, Salme 56,9, 37,5 og 39,1 samt i str. 6 til Lukas 12,32 og Salme 46,8. Malling derimod peger - vistnok med støtte i Engelke - på Salme 91,4 i str. 1 og på Hebræerbrevet 12,11 for strofen om barnets sande vel. Det viser noget af det foreliggende tekstmateriale oversætterne har kunnet benytte sig af.

Det ser ud til at *Tryggare kan ingen vara* tidligst forelå i en norsk oversættelse; Norsk Salmebok 1984 refererer direkte til den svenske udgivelse 1873, altså Engelkes bearbejdning. Man ser straks at det barnlige perspektiv ikke blot bevares, men direkte udbygges ved billedbrugen: fuglen der repræsenterer det nære, rykker op foran det kosmiske stjernebillede der på sin side ikke refererer til himmelhvælvet, men til den ophøjede placering *over støvet*, et udtryk der i religiøs poesi jo er mangetydigt: i konkret betydning som jordsmon, overført om jordelivet, eller vel snarest om mennesket som Guds skabning, barnet altså. I sig selv er *"stjernen ... højt over støvet"* et sikkert og associationsrigt udtryk, og ved at vende det mindste og det største rundt i modsat rækkefølge har han skabt en mere logisk, mindre abstrakt sigtelinie for tanken fra Guds lille børneskare, så at sige bevaret læserens perspektiv. Til gengæld for denne større visualitet har han tabt den filosofiske tyngde hos Lina Sandell.

Her introduceres også en reference til *Vår Gud han er så fast en borg* i og med at Zions hellige gårde helt forsvinder og i stedet med direkte citat fra Landstads Luther-oversættelse: *Han er deres skjold og verge.* Den samme reference genfinder vi i str. 4, hvor Guds vilje gengives ved *hans allmakts ord.*

Den norske, unavngivne oversætter gør, sagt med andre ord, salmen mere luthersk. Det kan ikke afgøres om motivet dertil er teologisk eller litterært/sprogligt. Udgangspunktet kunne nok være det at den svenske glose *wårdar* ikke lade sig gengive uden omskrivning. Dermed falder også henvisningen til Zions gårde (Salme 48) bort, og i stedet for allusionen til den gode hyrde, Gud som den der øver omsorg, får man billedet af Gud som frelser, og når oversætteren så vælger glosen *berge* fra Luthers salme i Landstads norske gengivelse, så er vel *skjold og verge* uundgåelige. Det er imidlertid noget andet end Lina Sandells billede af de tro tjenere i Herrens (vin)gård; det indfører et krigerisk element som på den ene side synes at stride mod helhedens Ingemannske omsorgsfuldhed, på den anden side indgår i et samspil med Jacobs Gud to strofer længere fremme, han for hvis vilje *alla/Fiender till jorden falla.*

I alt øvrigt er den trofast mod Engelkes forbedringer.

Lina Sandells barnevise kom i anonym finsk oversættelse allerede i 1886, men opnåede først 100 år senere en plads i salmebogen. I den finlandssvenske 1943-salmebog havde den allerede plads.

Forfinskningen er utrolig mundret, føjer sig smukt i melodiens sekvenser og rimer med samme slagfærdige sangbarhed som originalen:

Kun on turva Juma<u>lassa</u>,
turvassa on pare<u>massa</u>
kuin on tähti taiva<u>halla</u>,
lintu emon siiven <u>alla</u>.

I direkte oversættelse til dansk: Når der er sikkerhed i Gud, er man i den bedste form for sikkerhed som stjernen er det på himlen, fuglen under moderens vinge.

Det falder umiddelbart i øjnene at den finske oversættelse forholder sig positivt til trygheden i Gud; den har ikke den negative relativisering der præger den svenske: *"Tryggare kan ingen vara"*, endsige den danske oversættelses absolutte negation: *"Ingen er så tryg i fare"*.

Nægtelsen dukker dog frem; det er alt for virkningsfuldt et sprogligt virkemiddel til at det kan undgås: *"Samme fader han dock bliver"* gengives her ved at "faderen så sandelig ikke afviser sit barn". Der kan udmærket argumenteres for at udtrykket "ikke afviser" ved at bestride fornægtelsen i virkeligheden er et langt mere indholdsladet udtryk end det stærkt generaliserende *"samme fader han dock bliver"* - som jo er overført direkte til den danske udgave. Det kan jo nemlig ikke på forhånd afvises at udsagnet i mange børns forestillingsverden i stedet for at trøste og berolige kommer til at virke som en bekræftelse af en fjern, utilnærmelig og i barnets liv uengageret faderskikkelses manglende evne til at forandre adfærd. Frk. Sandell har ment noget andet, hun kan sin Jobs bog (jvf. hendes str. 5), men børnene efterprøver uvilkårligt ethvert udsagn i forhold til deres egne erfaringer, og det er velkendt (fra f.eks. Luthers og Jakob Knudsens personlige liv) hvorledes billedet af Gud som faderskikkelse kan komme i konflikt med personlige erfaringer med et højest problematisk jordisk familieoverhoved.

For børn med sådanne erfaringer er der end ikke trøst at hente i strofens slutvers:

"Och hans mål är blott det ena:
Barnets sanna väl allena."

Det er jo hvad enhver far siger når han gennemprygler sine små.

For den slags utilsigtede, men meget tænkbare associationer er den finske fri: far er ikke afvisende over for sit barn, hvad enten det har medgang eller modgang.

Guds lille børneskare er forvist fra første strofe; den dukker først op i anden. Det indebærer at enhver association til Israel og til hvorledes Gud Herren gang på gang har udfriet det jødiske folk af trængslerne, forsvinder fra teksten. Lina Sandell har her udnyttet sine erfaringer som lærerinde i søndagsskolen; børnene kender bibelhistorien, de kan hæfte fortællinger på Sion og på Jakobs Gud. Hun gør oven i købet Guds bolig hjemlig ved at skildre den med udtrykket *"gårdar"*, hvor dr. Koch i stedet henviser til stemningen i *"Vor Gud han er så fast en borg"*, mere eksakt til skildringen af Moses' bedrifter og udfrielsen af Ægypten.

I billedet af det største og det mindste, det mest ophøjede og det nærmeste fortrolige: stjernen på himmelhvælvingen og fuglen i den velkendte rede, får man et fornemt eksempel på at oversætteren kan træffe et lykkeligere valg af ord og metafor end originalens digter har formået. Hvor Lina Sandell må lade sig nøje med det velmente *"fågeln ej i kända nästet"*, får oversætteren gjort fuglebilledet på én gang (endnu) mere fortroligt, mere barnligt og langt mere visuelt ved at gøre væsenet til en fugleunge under moderens vinge, jvf. især Grundtvig der flere steder bruger den omsorgsfulde hønemor (*"Som hønen klukker mindelig"*), men også Ingemanns i bedste forstand naive billedlighed i ord og udtryk. Oversætteren er en bedre digter end Lina Sandell.

I den finske variant er der hverken noget Sion eller nogen Jakobs Gud; den rummer ingen henvisninger til Det gamle Testamente, er totalevangeliseret, kunne man sige. Ganske vist optræder "Herrens folk" i str. 5, men det kan ligeså gerne opfattes i aktuel betydning: de troende nemlig der synger salmen. Det evangeliserende fremgår også af

indholdsændringen af str. 3. Her indeholder grundteksten banale generaliseringer: Gud er bedre end alle andre, selv de allerbedste af ens venner, han er bekendt med hvad hans børn nærer bekymringer for.

Nød og lykke er for tyndt for den finske oversætter som sætter trumf på, går i 1. Korinthierbrev 15,55, eller Salme 103, overbevist om at den største bekymring der når alt kommer til alt, rammer Guds børn, er frygten for at dø. Altså skal det ind at Herren har frikøbt menneskene, oprejst dem til livet fra døden:

"Omakseen hän heidät osti,
kuolemasta eloon nosti."

Det er helt i overensstemmelse hermed at de fænomener der kunne rykke Guds børn ud af hans hånd, ikke eksplicites som henholdsvis nød og lykke i denne strofe, men samles som "ikke noget overhovedet"[18].

Dette er altså et indskud, og det har da også den umiddelbare virkning at oversætteren må fordoble verstallet i originalens 3. strofe, med det resultat at nr. 397 i den finske salmebog har 6 strofer mod den svenske salmebogs 5.

Begge dele understreger at oversætteren fører Lina Sandells generelle betragtninger over i salmetraditionens og bibelsprogets konkrete sprogbrug. Meget peger i retning af at oversætteren tydeligere end Lina Sandell selv har opfattet *"Tryggare kan ingen vara"* som en børnevenlig omdigtning af Salme 103 og derfor har ønsket at fremhæve denne sammenhæng.

Den danske oversætter dr. med. P.D. Koch har heller ikke gjort sin tradition skam ved billedet af *"fuglen ... i*

---

[18]Glosen "väkevä" der i verset lægger sig til Guds hænder og beskriver dem som kraftfulde, har i visse andre sammenhænge betydningen "stærk(e drikke)", jvf. svensk "starkt"; da substantiv og adjektiv er skilt af nægtelsen "ei", kunne det tænkes at det hos andre end forfatteren til dette vakte associationer til afholdspropaganda, også selv om grammatikken gør forbindelsen mellem hånd og kraftfuld indlysende.

skjul bag løvet". Men det er næppe Ingemannsk, efter alt at dømme er det direkte overført fra den norske; både han og den finske oversætter har haft held til at gemme den lille, jordisk set værgeløse skabning bedre end Lina Sandell hvis redebillede jo i og for sig kan give associationer til åbenhed for både ræv og rovfugl, netop ved at det er kendt[19].

Udgangspunktet for P.D.Koch er Indre Mission; han hørte til inderkredsen i "den københavnske kirkesag" og medlem af bestyrelsen for Kirkefonden. Oversættelsen blev trykt i Indre Missions Børneblad nr. 14 1891 og har Engelkes reviderede og udvidede tekst til grundlag. Fra denne kom både strofen om hovedhårene og den om saligheden med. Til hovedhårene føjer Koch imidlertid på egen hånd *Hver en Taare, som vi fælder*. Det tør siges at være et lykkeligt greb i stedet for Engelkes *Som från deres hufwud falla!*, om han nu har tænkt i frisørbaner og set hovedhårene bølge ned fra issen eller ligefrem falde for saksens aktiviteter, eller har været plaget af en aldrende herres bekymringer for hårmanken. Bibelstærkere folk kan sikkert finde Kochs kilde, den association der umiddelbart melder sig, er Ingemanns udtryk fra *Nu titte til hinanden: Gud aander paa Øjet, naar det græder*.

Om den sidste strofe har Malling 1962 nogle betragtninger; han betegner det som et helt nyt vers *som der maaske er en spire til i Engelkes v. 10*, men i øvrigt kan være efter ham ukendt forlæg eller fri tildigtning. Det er helt unødvendigt. Kochs str. 6 er en oversættelse af Engelkes 10., en lykkeligere formuleret, en mere poetisk, en bedre strofe end forlæggets, men i og for sig ikke mindre klichéfyldt, ikke mindre traditionel i udtryk og indhold. Engelkes *Och till sist när hä'n wi fara* oversættes med en anden kliché fra pietismens forråd: *Og naar endt er Kampens*

---

[19]Jvf. Harald Bergstedt der i *Jeg ved en Lærkerede* netop gør det til en pointe at bevare redestedet ukendt

Dage, jemmerdalen omskrives træfsikkert til *hver jordisk Nød og Klage*. Engelkes direkte henvendelse til Gud om at vi må ledes ind i den salige havn vendes 180 grader rundt til at vi af vor Faders Stemme kaldes til en evig Fryd derhjemme. Det sparer for den frygtelige banalitet *Dertill sjunga wi nu amen* og fastholder salmen som en samtale mellem digteren og de syngende - eller de syngendes samtale med sig selv og hinanden om livets vilkår under Herrens trygge omsorg her på jorden og derhjemme.

Men oversættelse er det under alle omstændigheder.

I den danske oversættelse har bekymringerne ikke fået lov til at stå alene, de har fået et positivt modsvar i udtrykket *"trang og længsel"*, Gud er i den danske med både i medgang og modgang, ikke bare når det går skævt. Dermed opnås en fuldstændig parallelitet til nøden og lykken først i samme strofe.

Til disse tre føjede Nils Lavik i 1927 en fjerde variant[20] på nynorsk. Det er den frieste, men på mange måder også den mest poetisk vellykkede af de foreliggende former, på sin vis et eksempel på at en oversættelse kan resultere i en digt der er bedre end originalen.

Lavik fornyer eksistensbeskrivelsen ved at genoptage det gamle billede af jordelivet som en vandring: *Ingen er så trygg på ferda/som Guds barneflokk i verda*. I forlængelse heraf bliver han abstrakt i det ellers så lykkelige fugle-stjernebillede og henter yderligere udtrykket himmelsol ind.

Nu kommer Zion ind igen, ganske vist ikke med gårde, men med *hagar* og opnår derved at skabe association til Salme 23, for Herren *lagar/kvilestad i Sions hagar* til sine trofaste. Billedet af vagten, beskytteren (originalens 2,1-

[20]Eller rettere en femte når Engelkes medtælles

2) optager imidlertid oversætteren så stærkt at han simpelthen gentager det i 3,3-4; i stedet for at forestille sig og os at Herren skulle beskæftige sig med småtterier som menneskelige bekymringer, fastholdes Gudsbilledet fra Davids salmer: *Som ein ven han sine aktar,*
han er deira skjold og vaktar.

Den samme drastiske stemning er der over 4,3-4:
For hans vilje og hans velde
dine fiendar vert felde.

Det er genbrug af de stadige vendinger i Salmernes bog. Af mange grunde forekommer det ligeledes lykkeligt at gengive det teologisk og filosofisk noget uklare og vel deterministiske *mål* (5,3) ved det renere og sikrere *råd*, det hævdvundne ord for den guddommelse styrelse.

III: OM OVERSÆTTELSE AF SALMER

De erfaringer jeg selv har gjort som oversætter af salmer, har jeg ment at kunne sammentrække til følgende:

En oversættelse er allerede i sagens natur en fornyet formulering. Der er 1) tale om en tilpasning til den tid hvori oversættelsen finder sted, i videre forstand til den tid oversætteren er et barn af. 2) fremstår oversættelsen som et udtryk for de erfaringer, de referencerammer oversætteren har, og bl.a. også ved oversætterens hensyntagen til det nye publikum for den nye tekst spiller 3) rumlige forhold ind; ofte har oversætteren ved at være hjemmehørende i en anden sproglig kultur tillige en anden fornemmelse for den fysiske verden hvorfra sproget henter sine indtryk og poesien sine billeder. Man er i denne sammenhæng nødt til at se bort fra det ganske enkle forhold at ord der i og for sig betyder det samme, skaber eller kan bidrage til at skabe forskellige billeder hos forskellige mennesker.

Specielt når det gælder oversættelsen af salmetekster, har teologiske synspunkter og kirkelige traditioner ind-

flydelse på den sproglige udformning. Først og fremmest gør det synspunkt sig gældende at salmer ikke først og fremmest er litteratur, men brugstekster. Forskellige salmebogsudgivere og -kommissioner har netop afvist at salmebogen skulle være en digtantologi[21]. Brugbarheden, rent ud sagt forkyndelseskraften i den enkelte salme, har altid fået forrang for digterens ret til sin tekst. Ved hver salmebogsudgivelse finder der med andre ord allerede en vis form for oversættelse sted også af salmer hvis originalsprog og målsprog er identiske.

Der er forhold i det enkelte sprog der betinger variationer i forhold til udgangsteksten. Den finske salmebogskommission af 1984 har således påpeget de rent sproglige vanskeligheder ved at overføre f.eks. germanske jambiske strofer[22]. Det er min egen oplevelse at man ved at oversætte fra finsk ofte må ændre rytmen allerede af årsager der ligger i sprogets karakter.

Nuancer i oprindelsessprogets og målsprogets oversættelser af de bibelske grundtekster spiller naturligvis ind sammen med salmetraditionerne i det pågældende sprog; både i konfessionel og litteraturhistorisk sammenhæng vil der for henholdsvis digteren og oversætteren foreligge et sæt af vendinger, undertiden i en så formel digtart som salmen grænsende til poetiske formler, der traditionelt bruges til at gengive dette eller hint forhold som salmeteksten i sig selv beskæftiger sig med.

---

[21]Således den finske salmebogskommission bag salmebogsforslaget af 1984 i tilslutning til den samtidige finlandssvenske *(Virsikirjaehdotus 1984 p. 20)*

[22]*...da finsk indeholder ganske få enstavelsesord, har det ikke altid været muligt at skabe overensstemmelse mellem melodiens og tekstens rytme og trykforhold. Salmens indhold har i sådanne tilfælde fået fortrin for det uangribelig formelt korrekte. Yderligere kan det bemærkes at man ved at oversætte til finsk og gøre teksten sangbar ofte har ændret jamben til en daktyl som ved afsyngning passer fint ind i det finske sprogs natur. (Virsikirjaehdotus 1984 p. 21)*

Der er kort sagt ikke blot tale om en overføring af sproglige udtryk på ét sprog til de af ordbøgerne anviste mulige tilsvarende udtryk på det andet sprog. Selvfølgelige tankeforbindelser i én kulturel kontekst kan virke overraskende og utænkte i en anden; deri ligger noget af berigelsen ved oversatte tekster i almindelighed. Når det gælder salmer specielt, ser man som antydet i det foregående ofte at berigelsen udebliver, derved nemlig at man til oversættelse vælger tekster der svarer til hvad man har i forvejen, eller i oversættelsen - og den videre bearbejdning i salmekommissioner m.v. får en sådan skikkelse at de netop ikke kommer til at udtrykke noget nyt, men alene lægger sig i forlængelse af den salmeskat man i forvejen var ejer af.

Modstanden mod f. eks. Ingemanns salmer i dansk hymnologisk debat afslører at uviljen mod nye tanker ikke alene censurerer oversættelser, men også originale tekster. Den teologiske forståelse vil alt andet lige dog ramme udefra kommende tekster med større effekt.

For så vidt angår tidsperspektivet, synes det at være en almen regel at et givet slægtled føler sig mest fremmed i forhold til det foregående slægtleds udtryksmåde. Det gælder også for salmers vedkommende. Tankeverden og sprogdragt fra de forrige 50 år virker ofte mere stødende forældet - eller mere komisk - end tilsvarende fra de forforrige. Endnu ældre tanker og sproglige udtryk virker tvært imod tiltalende, nutiden kan på mange måder føle sig hjemme i reformationens og de store opdagelsers århundrede og endnu bedre i den norrøne eller den klassiske oldtid. Ifølge konventionel visdom er de middelalderlige islandske sagaer modernistiske. Hvad man oplever, er at sagaerne er så langt borte i tiden at de ikke virker fjerne.

Man kan i Grundtvigs omfattende oversættelsesarbejde med middelalderlige og førmiddelalderlige salmetekster spore en sådan virkning; hvor hans nyskrivninger af Brorson

og Kingo ofte møder kritik eller fordømmelse, er der overvejende enighed om at han på græske, latinske og angelsaksiske forlæg fra fjerne tider skaber mesterværker. Det skyldes ikke bare at man ikke er fortrolige med de græske, latinske eller angelsaksiske originaler og slet ikke på samme måder som med nyere tekster af nationalt udspring. Det skyldes snarere at oversætteren føler sig friere stillet des fjernere sprog originalteksten er båret af, men mere bundet når sproget er det samme eller meget nærtstående.

Det er muligvis et biprodukt af den mekanisme oversætteren Gisbert Jänicke taler om[23] når han skriver:

" ... the translation is in a language professionals usually call Übersetzerisch (translatorese), a language which follows its original to such an extent that only someone who masters Finnish is capable of understanding it. The author's Finnish expressions, wording and sentence construction can be discerned on page after page, often line by line, behind the german language of the book. It is a pity.

I have often wondered about the mechanismes behind translation, the processing behind the transference of words from one language to another, on what really happens when we look at a word, a phrase or a sentence and wish to, or have to, express the same word, phrase or sentence in another language (I take it that no one translates into any other language apart from his or her own mother tongue). I am not referring to the psysiological processes of the brain, but the psychological. Why are we so often uncertain of our own language when we are to translate from another? Why don't we immediately find the words we otherwise know so well and make use of in our own

---

[23]I "Books from Finland" 4/1997 p. 309

daily speech? Why, in our need, do we find words and expressions, and construct them according to the patterns and norms of the original language, which no one understands and which we would never use in our everyday speech or in our own writing?"

Uden videre måtte man svare Jänicke at det ikke alene har at gøre med sprogets egenart som sprog; det har meget mere at gøre med det indbyrdes nære forhold mellem sprog og tanke. Hvad man ubesværet kan tænke på finsk fordi dette sprog har lagt sig til rette for netop tanker af den bestemte karakter, lader sig muligvis kun med besvær udtrykke på tysk fordi dette sprog ikke er egnet til at tænke netop disse tanker og derfor ikke har vendinger på rede hånd at iklæde dem.

Sammenhængen mellem tankeforråd og ordforråd på det enkelte sprog spiller uden videre en afgørende rolle for muligheden af at udtrykke nye tanker på det pågældende sprog, hvis ikke forholdet rent ud sagt er det at sproget skal være til rådighed før en hvilken som helst ny tanke kan formuleres.

Når salmer i oversættelse så hyppigt kommer til at ligne dem man har i forvejen, skyldes det næppe alene oversætterens uformuenhed; det kan have at gøre med sproget og med sprogets dobbelte funktion som værktøj til at kapere hvad en anden har udtrykt på et andet sprog, og som redskab til at formulere dette andet på det første. Forudsætningen for at formulere nye tanker er oversætterens evne til at forstå dem som nye, dvs. oversættersprogets kapacitet til at beherske netop disse tankers nye væsen.

Tankens nyhed og tekstens alder er imidlertid ikke uden videre sammenlignelig. Det kan vel tænkes at Grundtvigs evne til at gøre stor dansk poesi ud af tusind år gamle angelsaksiske, latinske eller græske forlæg lå i at han i disse forlæg fandt teologisk tankegods og poetiske formler han kunne bruge i sit teologiske og poetiske pro-

jekt, at de vakte genklang i hans sind på en helt anden måde end langt senere ortodokse eller pietistiske tekster. For den enkelte oversætter kan den enkelte digters værker have eller ikke have aktualitet. Visse digtere bevarer deres position gennem lange tider, andre står stærkt i nogle perioder, men synker i glemsel i andre, de fleste forsvinder helt. I så henseende tager eftertiden meget ringe hensyn til hvad samtiden måtte have haft af opfattelser. Litteraturhistoriografiens prioriteringer er derimod sigende netop ved at de skifter om ikke fra årti til årti, så med regelmæssige mellemrum.

Det gælder selvsagt også for den oversatte litteraturs prioriteringer, også for salmernes.

Et eksperiment til forståelse: en samstemmende ordret fordanskning af Ein feste burg:

Luther:
En fast borg er vor Gud
Et godt værn og våben
Han hjælper os fri af al nød
Som os nu har ramt.
Den gamle olme fjend,
Med alvor han det nu mener,
Stor magt og megen list
Han grusomme rustning er:
På jord er ikke hans lige.

Finsk 1938:
Gud er (bestemt)* vor borg
Og sikkert værn ganske,
Er vort sværd og vort skjold
I farens, bekymringens tid.
Den gamle forfølger
Svigefuld, grum
Er heftig, olm
Og grusom, grum
Kun Herren kan ham besejre/overvinde.

Fi: ompi = on (er) + forstærkende suffiks

Svensk (Olaus Petri, Sondén & Wallin):
Vor Gud er os en vældig borg,
Han er vort våben (det) trygge;
På ham i al nød og sorg
Vort håb vi vil bygge.
Mørkets fyrste stiger ned,
Truende og vred;
Han ruster sig for vist
Med vold og arg list:
Alligevel vi os ej frygter.

Dansk (let moderniseret ortografi)
Vor Gud han er så fast en borg
Han er vor skjold og værge
Han afhjælper al nød og sorg
Der vil os her besnære.
Djævelen vor gamle fjende
Vil os overvinde
Stor magt og argelist
Bruger han mod os vist
På jorden er ej hans lige.

LITTERATUR:

Balslev-Clausen, Peter: Salmedigteren B.S.Ingemann Kbh 1989

Dahn, Helge: Salmehåndbog Kbh 1968

Hallio, Kustaa: Suomalaisen virsikirjan virret Hki 1936

Luther, Martin: Udvalgte Breve af Dr. Martin Luther II v. C.J. Holt, Kbh. 1923

Malling, Anders: Dansk salmehistorie I, II, V, VI, VII, VIII 1962-1978

Moland, Einar: Norges kirkehistorie i det 19. århundre Oslo 1979

Nordisk kvindelitteraturhistorie II "Faderhuset" Kbh 1993

Rønning, F.: B.S.Ingemann Liv og Digtning Kbh 1927

Virsikirjaehdotus 1984 Hki 1984

Forfatternes adresser

Ole Jegindø Norup
Amager Boulevard 101
DK- 2300 København S

Jens Rosendal
Vesterende 47
Ballum
6261 Bredebro

Søren Sørensen
Ellekrogen 28
2950 Vedbæk

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER ÅRGANG 2000

INDHOLDSOVERSIGT

ARTIKLER

Andersen, Christian: Domprovst Aastrup, århundredets salmedigter s.173
Arndal, Steffen: Guds rige på jord. Enevælde og rel.vækkelse hos H.A. Brorson s.177
Balslev-Clausen, Peter: Kingos vinterpart (1689) og Kirkesalmebogen (1699) s.20
Balslev-Clausen, Peter: Kingo som tekstredaktør s.115
Balslev-Clausen, Peter: Danskernes salmevalg s.229
Clausen, Marianne: Åndelig visesang og Kingosang på Færøerne s.79
Glahn, Henrik: Om melodiforholdene i Kingos Graduale 1699 s.5
Noe-Nygaard, Helge: Om at skrive bibelske sange s.157
Norup, Ole Jegindø: Peter Møller in memoriam s.275
Paulsen, Ove: Salmer som gudstj.led i Kingos Vinterpart og "Kingos Salmebog" s.55
Rosendal, Jens: Salmeforsøg s.265
Sørensen, Søren: Samme salme? s.285
Tveit, Sigvald: Kingo og Norge s.199

ANMELDELSER

Glahn, Henrik: Faksimileudgaven af Zincks Koralbog (Henrik Fibiger Nørfelt) s.104
Glahn, Henrik: Salmemelodien i dansk tradition 1569-1973 (Peter Weincke) s.254
Löfström, Inge: Så skal orden evigt glöda (Søren Sørensen) s.193
Michaelsen, Jørgen: Nådens genklang (Torben Bramming) s.191
Selander, Inger: Folkrörelsessång (Pter Balslev-Clausen) s.101
Selander, Sven-Åke, Anna Jönsson: Mot en ny sång (Ove Paulsen) s.251

TEKSTER OG MELODIER

Helge Noe-Nygaards bibelske sange s.111
Jens Rosendal og Peter Møller s.257
Fra "Zincks Koralbog" s.1

Hymnologiske Meddelelser udkommer årligt med 4 numre á omkring 50 sider

Udgives af Salmehistorisk Selskab, Københavns Universitet, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K., Danmark. Tlf. 35 32 36 23.

Organ for Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN

Medlemskab af Salmehistorisk Selskab tegnes hos kassereren, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, 1150 København K., giro 2 20 11 19.
Hos kassereren kan også bestilles ældre årgange af tidsskriftet.

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:

Universitetslektor, dr.phil. Steffen Arndal,
Savmøllevej 5, DK-5690 Tommerup. Tlf. 64 76 29 01

Sognepræst, ph.d. Peter Balslev-Clausen, formand,
Ahlmanns Allé 14, DK-2900 Hellerup. Tlf. 39 62 79 27.

Universitetslektor, cand.theol. Jørgen I. Jensen,
Steenstrups Allé 17, DK-1924 Frederiksberg C. Tlf. 35 37 39 73.

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, kasserer,
Caroline Amalievej 27, DK-2800 Lyngby. Tlf. 45 88 48 65.

Sognepræst, cand.theol. Jens Lyster, næstformand,
Notmark præstegård, Notmark 4, DK-6440 Augustenborg. Tlf. 74 47 31 44.

Universitetslektor, organist, mag.art. Torben Schousboe,
Tryggevældevej 132, DK-2700 Brønshøj. Tlf. 31 28 02 05.

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander
V. Häggviksv. 17, S-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf. 40 45 35 77.

Styringsgruppe for Nordisk Institut for Hymnologi (Nordisk redaktionskomite):

Professor, teol.dr. & fil.dr. Karl-Johan Hansson
Fredsgatan 12 A 21, SF-20100 Åbo, Finland. Tlf. 2 265 4284

Førsteamanuensis, cand.phil. Sigvald Tveit
Øvre Smestadveien 53B, N-0378 Oslo, Norge. Tlf. 22 14 20 99.

Professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen,
Egernvej 43, DK-2000 Frederiksberg. Tlf. 38 34 99 72.

Professor, fil. & teol. dr. Pétur Pétursson,
Hjardarhaga 11, IS-107 Reykjavik, Island. Tlf. 5 62 90 09.

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander
V. Häggviksv. 17, S-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf. 40 45 35 77.

Sekretariat:
Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN,
Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K.

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, sekretær. Tlf. 35 32 36 23.

Sognepræst, ph.d. Peter Balslev-Clausen, redaktør.

Hymnologiske Meddelelsers redaktion:

Peter Balslev-Clausen (ansvarshavende), Birgitte Ebert, Laura Lundager Jensen, Vagner Lund (redaktionssekretær), Ove Paulsen og Lone Vesterdal.

Tidsskriftet udgives med støtte fra Carlsen-Langes Legatstiftelse og N.F.S. Grundtvigs Fond.

Eftertryk tilladt efter aftale med forfatterne og med angivelse af kilde.

02449 KHC 303 000 00000012
OVE PAULSEN
TOFTHØJVEJ 37
9280 STORVORDE 9280 o 6/ 3 1

Det Samfundsvidenskabelige Fakultets ReproCenter